

Uloga podmjere 6.2. u pokretanju nepoljoprivrednih djelatnosti ruralnog prostora u Hrvatskoj

---

Marinović, Josipa

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Agriculture / Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:204:760569>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Agriculture University of Zagreb](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET**

**ULOGA PODMJERE 6.2. U POKRETANJU
NEPOLJOPRIVREDNIH DJELATNOSTI RURALNOG
PROSTORA U HRVATSKOJ**

DIPLOMSKI RAD

Josipa Marinović

Zagreb, rujan, 2022.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET**

Diplomski studij:

Agrobiznis i ruralni razvitak

**ULOGA PODMJERE 6.2. U POKRETANJU
NEPOLJOPRIVREDNIH DJELATNOSTI RURALNOG
PROSTORA U HRVATSKOJ**

DIPLOMSKI RAD

Josipa Marinović

Mentor:

Izv. prof. dr. sc. Lari Hadelan

Zagreb, rujan, 2022.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET**

**IZJAVA STUDENTA
O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI**

Ja, **Josipa Marinović**, JMBAG 0178109698, rođen/a 16.10.1997. u Zadru, izjavljujem

da sam samostalno izradila/izradio diplomski rad pod naslovom:

**ULOGA PODMJERE 6.2. U POKRETANJU NEPOLJOPRIVREDNIH DJELATNOSTI RURALNOG
PROSTORA U HRVATSKOJ**

Svojim potpisom jamčim:

- da sam jedina autorica/jedini autor ovoga diplomskog rada;
- da su svi korišteni izvori literature, kako objavljeni tako i neobjavljeni, adekvatno citirani ili parafrazirani, te popisani u literaturi na kraju rada;
- da ovaj diplomski rad ne sadrži dijelove radova predanih na Agronomskom fakultetu ili drugim ustanovama visokog obrazovanja radi završetka sveučilišnog ili stručnog studija;
- da je elektronička verzija ovoga diplomskog rada identična tiskanoj koju je odobrio mentor;
- da sam upoznata/upoznat s odredbama Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu (Čl. 19).

U Zagrebu, dana _____

_____
Potpis studenta / studentice

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET

IZVJEŠĆE

O OCJENI I OBRANI DIPLOMSKOG RADA

Diplomski rad studenta/ice **Josipa Marinović**, JMBAG 0178109698, naslova

**ULOGA PODMJERE 6.2. U POKRETANJU NEPOLJOPRIVREDNIH DJELATNOSTI RURALNOG
PROSTORA U HRVATSKOJ**

obranjen je i ocijenjen ocjenom _____, dana _____.

Povjerenstvo:

potpisi:

1.	izv. prof. dr. sc. Lari Hadelan	mentor	_____
2.	prof. dr. sc. Marija Cerjak	član	_____
3.	doc. dr. sc. Magdalena Zrakić Sušac	član	_____

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. Cilj rada	1
1.2. Izvori i metode prikupljanja podataka	2
2. STANJE HRVATSKE POLJOPRIVREDE I VAŽNOST RURALNIH PODRUČJA	3
3. DIVERSIFIKACIJA POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTAVA	6
3.1. Prednosti diversifikacije/ razlozi uvođenja diversificirane proizvodnje	7
3.2. Čimbenici diversifikacije	8
3.3. Čimbenici privlačenja i potisni čimbenici	10
4. PROGRAM RURALNOG RAZVOJA	12
4.1. Zajednička poljoprivredna politika	12
4.2. Program ruralnog razvoja u Republici Hrvatskoj	13
4.3. Podmjera 6.2. „Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima“	15
5. OPIS I PROCEDURA PROVEDBE OPERACIJE 6.2.1.	17
5.1. Uvjeti prihvatljivosti korisnika	17
5.2. Uvjeti prihvatljivosti projekta	18
5.3. Prihvatljivi sektori ulaganja	20
5.5. Kriteriji odabira	21
6. ANKETA I INTERVJU	26
6.1. Rezultati anketnog istraživanja	27
6.2. Rezultati intervjua	32
7. RASPRAVA	38
8. ZAKLJUČAK	45
LITERATURA	46
ŽIVOTOPIS	55

Sažetak

Diplomskog rada studenta/ice **Josipa Marinović**, naslova

ULOGA PODMJERE 6.2. U POKRETANJU NEPOLJOPRIVREDNIH DJELATNOSTI RURALNOG PROSTORA U HRVATSKOJ

Gospodarskim razvojem država smanjuje se udio poljoprivrede u njihovoj gospodarskoj strukturi. Poljoprivreda gubi važnost u ruralnom području u kojemu nepoljoprivredne djelatnosti poput prerade, turizma, tradicijskih obrta i drugih uslužnih djelatnosti postaju oslonac stvaranja radnih mjesta i ostanka mladih na selu. Za financiranje pokretanja nepoljoprivrednih djelatnosti u Republici Hrvatskoj namijenjena je podmjera 6.2. iz Programa ruralnog razvoja za koju se kandidiraju poljoprivredna gospodarstva iz naselja s do 5000 stanovnika. Cilj rada bio je anketnim istraživanjem odrediti zainteresiranost poljoprivrednika za pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti te metodom intervjua utvrditi iskustva korisnika podmjere 6.2. U anketnom istraživanju sudjelovalo je 107 poljoprivrednih gospodarstava iz različitih dijelova Hrvatske dok je intervju napravljen s nositeljicom poljoprivrednog gospodarstva u Ličko-senjskoj županiji koja je, uz financiranje iz podmjere 6.2., pokrenula preradu kao dopunsku djelatnost svog OPG-a. Rezultati ankete pokazuju da je 77% ispitanika zainteresirano za pokretanje nekog oblika nepoljoprivredne djelatnosti, glavni razlog tome je želja za povećanjem prihoda gospodarstva, a među predloženim nepoljoprivrednim djelatnostima najveće zanimanje pokazuju za ulaganje u turizam.

Ključne riječi: podmjera 6.2., nepoljoprivredne djelatnosti, diversifikacija poslovanja, ruralni prostor

Summary

Of the master's thesis – student **Josipa Marinović**, entitled

THE ROLE OF SUBMEASURES 6.2. IN DEVELOPING NON-AGRICULTURAL ACTIVITIES IN RURAL AREAS IN CROATIA

The economic development of countries reduces the share of agriculture in their economic structure. Agriculture is losing importance in rural areas, where non-agricultural activities such as processing, tourism, traditional crafts and other service activities are becoming the mainstay of job creation and young people staying in the countryside. Sub-measure 6.2 is intended for financing the start-up of non-agricultural activities in the Republic of Croatia. from the Rural Development Program, for which agricultural holdings from settlements with up to 5,000 inhabitants apply. The goal of the work was to determine the interest of farmers in starting unfavorable activities through survey research, and to determine the experiences of users of submeasure 6.2 using the interview method. 107 agricultural farms from different parts of Croatia participated in the survey, while an interview was conducted with the owner of an agricultural farm in Lika-Senj County, which, with funding from sub-measure 6.2, started processing as a supplementary activity of its OPG. The results of the survey show that 77% of respondents are interested in starting some form of unfavorable activities, the main reason for this is the desire to increase the income of the economy, and among the proposed non-agricultural activities, they show the greatest interest in investing in tourism.

Keywords: submeasure 6.2., non-agricultural activities, diversifying business, rural areas

1. UVOD

Brojne društvene, političke i ekonomske promjene pridonijele su zaostajanju ruralnih područja u odnosu na ona urbana te su taj prostor učinile pasivnim i nepoželjnim za život. Pad udjela poljoprivrede u gospodarskoj strukturi zemalja ukazuju kako poljoprivreda gubi važnost u ruralnom području. Kako bi se zadržala radna snaga u poljoprivredi, stvorila nova radna mjesta te zadržalo mlado stanovništvo u ruralnim područjima potrebno je ublažiti nepovoljne trendove. Jedan od načina kako to postići je pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti odnosno diversifikacija poslovanja koju je moguće postići u poljoprivrednom sektoru, ali i izvan njega. Europska unija prepoznala je važnost i prednost diversifikacije za poljoprivredna gospodarstva i ruralna područja te je unutar drugog stupa Zajedničke poljoprivredne politike odlučila financirati projekte za uspostavljanje diversifikacije. U Republici Hrvatskoj kroz Program ruralnog razvoja 2014.-2020., mjeru 6., odnosno podmjeru 6.2. „Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima“ moguće je ostvariti 50.000 eura bespovratnih sredstva za pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti. Sektori koji se financiraju unutar ove mjere su prerada i/ili marketing i/ili izravna prodaja proizvoda, turizam, uslužne djelatnosti te umjetnički i tradicijski obrti. U radu je prikazana procedura provedbe operacije 6.2.1. „Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima“, a na temelju prikupljenih podataka dobivenih kroz anketni upitnik i dubinski intervju, utvrđena je zainteresiranost poljoprivrednika i njihova iskustva s pojedinim oblicima nepoljoprivrednih djelatnosti. U radu je razmatran pozitivan doprinos i uloga podmjere u jačanju boljitka ruralnih sredina u Republici Hrvatskoj kao i identificirani nedostaci i ograničenja podmjere.

1.1. Cilj rada

Rad je imao nekoliko ciljeva. Prvi je cilj bio opisati nepoljoprivredne djelatnosti za čije se pokretanje može ostvariti potpora u sklopu podmjere 6.2. i tipa operacije 6.2.1. iz Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske. Sljedeći cilj bio je odrediti upoznatost poljoprivrednika s mogućnostima financiranja nepoljoprivrednih djelatnosti te njihovu zainteresiranost za pokretanje pojedinih oblika nepoljoprivrednih djelatnosti na svom gospodarstvu (prerada, uslužne djelatnosti, turizam, tradicijski i umjetnički obrti). Cilj rada bio je i utvrditi iskustva korisnice podmjere 6.2. u sklopu koje je pokrenuta proizvodnja energetske ploče na OPG-u.

1.2. Izvori i metode prikupljanja podataka

Za potrebe rada korišteni su primarni i sekundarni izvori podataka.

Primarni podaci dobiveni su kvantitativnom analizom provedenog empirijskog istraživanja, pomoću anketnog upitnika te kvalitativnom analizom dubinskog intervjua. Anketnim upitnikom ispitana je upoznatost i zainteresiranost poljoprivrednika za pokretanje pojedinih oblika nepoljoprivrednih djelatnosti opisanih u podmjeri 6.2. Programa ruralnog razvoja. Sukladno tome, korišteno je opisno istraživanje koje omogućava jasnu i razumljivu prezentaciju dobivenih rezultata. Anketno ispitivanje provedeno je online putem na uzorku od 107 ispitanika, a riječ je o nositeljima obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava ili članovima kućanstva koje sudjeluju u radu obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava. Koristio se namjerni prigodni uzorak. Dubinski intervju proveden je s nositeljicom obiteljskog poljoprivrednog gospodarstava Helenom Bogdanić, koja je ostvarila mogućnost financiranja i pokrenula nepoljoprivrednu aktivnost propisanu operacijom 6.2.1. Analizom sadržaja dubinskog intervjua dobiven je uvid u projektne probleme operacije 6.2.1. te važnost podmjere 6.2., ali i općenito mjera ruralnog razvoja i njihovog sufinanciranja na život ljudi u ruralnom području.

Sekundarni podaci obrađeni su analizom stručne literature u kojoj su već opisani pojmovi, obilježja i problemi vezani uz diversifikaciju poljoprivrednih gospodarstava, Program ruralnog razvoja i proceduru provedbe operaciju 6.2.1..

2. STANJE HRVATSKE POLJOPRIVREDE I VAŽNOST RURALNIH PODRUČJA

Početak 20. stoljeća poljoprivreda je bila najznačajnija gospodarska djelatnost Republike Hrvatske. Nepovoljno na njezin razvoj utjecali su brojni vanjski faktori, među kojima su bili i ratovi koji su mijenjali njezine granice. Od stvaranja samostalne države, 1991. godine, razvoj hrvatske poljoprivrede stagnira (Kordić, 2019., prema Stipetić, 2005.).

U Republici Hrvatskoj prema Upisniku poljoprivrednika kojeg provodi Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju (APPRRR), u 2021. godini registrirano je 170.059 tisuća poljoprivrednih gospodarstava od kojih 140.874 tisuća čine obiteljska poljoprivredna gospodarstva. Obiteljska poljoprivredna gospodarstva time predstavljaju 82,8% ukupnog broja PG-a (APPRRR, 2022.) te su razvidno i dalje glavni subjekt hrvatske poljoprivredne proizvodnje nakon osamostaljenja (Kordić, 2019., prema Stipetić, 2005.). Od 2016. godine broj obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava bilježi smanjenje (APPRRR, 2022). Osim smanjenja obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, Republika Hrvatska bilježi i smanjenje poljoprivredno aktivnog stanovništva i ukupno korištenog poljoprivrednog zemljišta. Nositelji poljoprivrednih gospodarstava su uglavnom osobe starije životne dobi, ali raste broj nositelja starosti do 41 godine, takozvani mladi poljoprivrednici. Isto tako, raste broj poljoprivrednika koji posjeduju visokoškolsko obrazovanje. Prema Zelenom izvješću Ministarstva poljoprivrede za 2020. godinu, najveći broj poljoprivrednika (76%) koristi do 5 ha poljoprivrednog zemljišta što ukazuje da u strukturi hrvatske poljoprivrede dominiraju mala poljoprivredna gospodarstva (Ministarstvo poljoprivrede, 2022.).

Danas se često ističe kako je poljoprivreda jedna od strateških gospodarskih djelatnosti Republike Hrvatske čije je glavna funkcija zapošljavanje ruralnog stanovništva, osiguravanje zadovoljavajućeg dohotka poljoprivrednika i stvaranje dodane vrijednosti. U Republici Hrvatskoj, u posljednjih nekoliko godina, poljoprivreda ima negativan trend u smislu odabira zanimanja, kako kod mladih tako i kod svih ostalih dobnih skupina. Prema podacima iz 2020. godine sektor poljoprivrede zapošljavao je 38.932 osobe, što je u ukupnom broju zaposlenih te godine činilo nešto manje od 3% (Ministarstvo poljoprivrede, 2022.). Kako bi se poboljšala dobnost i obrazovna struktura poljoprivrednika potrebno je zainteresirati ruralno stanovništvo, ponajviše mlade i obrazovane za bavljenje poljoprivredom i poljoprivrednim poduzetništvom.

Ruralna područja zauzimaju većinski dio prostora Europske unije (90%) s preko 50% ukupnog stanovništva zbog čega im Europska unija pridaje posebnu pažnju i značaj. Ona se bitno razlikuju od urbanih područja pa stoga zahtijevaju i različite skupove intervencija i mjera. Njihova važnost proizlazi iz njihovog značenja za broj stanovnika, za površinu koju zauzimaju te za stvaranje gospodarske vrijednosti (Čagalj i sur., 2021.). Prema urbano/ruralnoj tipologiji Europske unije (koja se dijeli na pretežito ruralne, pretežito urbane i mješovite regije) u 2016. godini 62,4% Hrvatske kopnene površine klasificirano je kao pretežno ruralno s oko 43,1% stanovništva. U Republici Hrvatskoj pretežno ruralne regije sudjeluju s 1/3 u ukupnoj bruto dodanoj vrijednosti. Karakterizira ih visok udio BDV-a poljoprivrede, odnosno u pretežito ruralnim regijama stvara se 70% ukupne bruto dodane vrijednosti poljoprivrede. Iz slabije gospodarske razvijenosti države proizlazi i veći problem nezaposlenosti koji se osobito vidi u pretežito ruralnim regijama gdje je stopa nezaposlenosti u 2016. godini iznosila oko 15% te je bila veća nego u urbanim sredinama. Također, stopa rizika od siromaštva veća je u ruralnim sredinama nego u urbanim i 2016. godine je iznosila 27,6 %. Uz to, u prijelaznim i pretežno ruralnim regijama negativna je stopa neto migracije kao i ukupna stopa prirodne promjene stanovništva (Eurostat, 2022.).

Osim depopulacije i odlaska mladog stanovništva ruralna područja suočavaju se i s ostalim problemima poput starenja stanovništva, fosilizacije pejzaža te lošim socioekonomskim pokazateljima koji ovaj prostor čine pasivnim i nepoželjnim za život. Tu pronalazimo i nedovoljno razvijenu infrastrukturu, nepostojanje raznolikih mogućnosti zapošljavanja i ograničenu dostupnost usluga poput onih zdravstvenih i obrazovnih (Rukavina, 2019.).

Svi ovi pokazatelji govore kako se ruralna područja u Republici Hrvatskoj nalaze u lošoj, nepovoljnoj situaciji te da je potrebno voditi posebnu brigu o njima kako bi se spriječilo njihovo daljnje zaostajanje i propadanje. Za povećanje zaposlenosti i dohodaka u ruralnim područjima, posljednjih se godina u Europskoj uniji, sve više prepoznaje uloga nepoljoprivrednog sektora (Davis & Pearce, 2000.).

Ruralno stanovništvo u Europskoj uniji postepeno se usmjerava na diversifikaciju svojih aktivnosti kako u poljoprivrednom sektoru tako i izvan njega kako bi se ublažili nepovoljni trendovi u ruralnim područjima. Takvo postupanje trebalo bi poticati, što upravo i čini Program ruralnog razvoja u Republici Hrvatskoj kroz mjeru 6., odnosno njena podmjera 6.2. i tip operacije 6.2.1. „Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima“ (Hadelan i sur., 2019.).

Fokus podmjere usmjeren je na pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnom prostoru, pri čemu se poljoprivrednici okreću i nepoljoprivredi. Usmjerenost prema nepoljoprivrednim djelatnostima čini ovu mjeru specifičnom i jedinstvenom jer se do sada nisu financirale slične aktivnosti (Devčić, 2022.).

Nepoljoprivredne aktivnosti odnosno djelatnosti možemo definirati kao "sektor" koji uključuje sve gospodarske djelatnosti u ruralnim područjima osim poljoprivrede, stočarstva, ribolova i lova. Ovaj sektor ne možemo promatrati kao homogeni sektor već možemo sugerirati na postojanje različitih nepoljoprivrednih sektora (Devčić, 2022.).

3. DIVERSIFIKACIJA POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTAVA

Posljednjih godina, diversifikacija je zadobila značajnu popularnost ponajviše zbog svojih pozitivnih aspekata i utjecaja koje ima na poljoprivredno gospodarstvo što je prepoznala i sama Europska Unija. Ubrzo je postala središte brojnih stručnih i znanstvenih istraživanja. Diversifikacija se počela znatno primjenjivati kao uobičajena poslovna praksa u svim ruralnim dijelovima diljem svijeta.

Diversifikaciju (eng. diversification) možemo definirati kao proces proširivanja ili upotpunjavanja proizvodnog i/ili prodajnog asortimana uvođenjem novih proizvoda i/ili usluga. Novi proizvodi i/ili usluge sadržajno se razlikuju od dosadašnjih. Trebaju biti proizvedeni drukčijim proizvodnim procesom, nuditi se na različitim tržištima pa i promijeniti primjenu i način upotrebe. Nove proizvode i usluge odlikuje viši stupanj dovršenosti te veća dodana vrijednost (Hadelan i sur., 2019.). Prema definiciji, diversifikaciju poljoprivrednih gospodarstava možemo shvatiti kao stvaranje novih profitabilnih aktivnosti na poljoprivrednim gospodarstvima koje se nalaze izvan njihove osnovne, primarne djelatnosti - poljoprivrede. To su sve aktivnosti koje su izravno povezane s gospodarstvom ili imaju ekonomski učinak na njega, a odnose se na sve osim samog rada na farmi (Augère-Granier, 2016.). Diversifikacijom se faktori proizvodnje (rad, zemlja, kapital) premještaju s poljoprivrednih aktivnosti na nepoljoprivredne aktivnosti. Što se resursi više upotrebljavaju za nepoljoprivredne aktivnosti možemo reći da se gospodarstvo više diversificira (Henke i Vanni, 2017., prema Henke i sur., 2015.).

Često u praksi dolazi do problema razlikovanja termina pluriaktivnosti od termina diversifikacije poljoprivrednih gospodarstava. Pluriaktivno poljoprivredno gospodarstvo je ono u kojem nositelj poljoprivrednog gospodarstva provodi aktivnosti izvan farme za određenu naknadu. Posao izvan farme može pronaći na drugom poljoprivrednom gospodarstvu ili u nepoljoprivrednom sektoru. Za razliku od pluriaktivnosti, diversifikacija uključuje aktivnosti unutar farme koje mogu provoditi svi članovi poljoprivrednog gospodarstva (supružnik, djeca i drugi članovi obitelji). Diversifikacija uključuje isključivo korištenje vlastitih resursa s gospodarstva. Primjerice, ako supružnik poljoprivrednika razvija novu djelatnost na gospodarstvu koja donosi dobit, farma će biti diversificirana bez obzira je li u njoj sudjelovao nositelj gospodarstva ili nije (Augère-Granier, 2016.).

3.1. Prednosti diversifikacije/ razlozi uvođenja diversificirane proizvodnje

Danas mnogim poljoprivrednicima diversifikacija služi kao "posljednji pokušaj" prije neizbježnog napuštanje poljoprivrede čime poprima više formu apela, a sve zbog trenda pada poljoprivrednih prihoda. Strategijom diversifikacije poljoprivredna gospodarstva generirala bi stabilnije prihode (Henke i Vanni, 2017., prema Henke i sur., 2015.). Osim što doprinosi stabilnijim prihodima, diversifikacija poljoprivrednih gospodarstava ima i druge brojne prednosti. Osim prednosti koje donosi za same poljoprivrednike ona također dovodi i do pozitivnih promjena u ruralnim područjima (Augère-Granier, 2016.). Omogućava zadržavanje radnih mjesta u poljoprivredi čime pridonosi zadržavanju mladih u ruralnom prostoru (Hadelan i sur., 2019.).

Prema Zrakić i sur. (2019.) brojni su razlozi uvođenja diversifikacije u poslovanje poljoprivrednog gospodarstva, a najvažniji su:

- rast i stabilnost dohotka poljoprivrednika
- dodatan izvor prihoda za gospodarstvo
- viša razinu standarda gospodarstva
- osiguranje ekonomske uspješnosti
- uvođenje novih proizvoda ili usluga
- zapošljavanje članova domaćinstva i vrednovanje njihovih vještina i znanja
- bolje iskorištavanje proizvodnih kapaciteta
- smanjenje rizika i sl.

Kako je već naglašeno, među najvažnijim razlozima za uvođenje novih djelatnosti na poljoprivrednim gospodarstvima je povećanje i stabilnost dohotka. Diversifikacija donosi i veću sigurnost i stabilnost za poljoprivredno kućanstvo. Naime, viši prihodi mogu učiniti gospodarstvo otpornijim u slučaju poljoprivredne krize (loša žetva, izbijanje bolesti životinja i sl.) te tako smanjiti rizik (Augère-Granier, 2016.). Uz to, diversifikacija stvara nova radna mjesta odnosno zaposlenje za ostale članove obitelji; ona igra ključnu ulogu u apsorpiranju dio viška radne snage na poljoprivrednim gospodarstvima i pridonosi razvoju alternativnih mogućnosti zarade (Chaplin i sur. 2004.).

Prednost diversifikacije je i ta što poljoprivrednik koji uspostavlja nove djelatnosti na gospodarstvu bolje iskorištava fizičke resurse i karakteristike tog gospodarstva te svoje vještine i/ili vještine i znanja članova obitelji, dok u isto vrijeme povećava vrijednost posjeda (Augère-Granier, 2016.). Prema Davisu i Pearceu (2000.) glavni razlozi za pokretanje diversifikacije poduzeća za centralnu i istočnu Europu bili su očuvanje financijske sigurnosti pojedinca i njegove obitelji i utvrđivanje povoljnog gospodarskog okruženja na lokalnoj ili regionalnoj razini za određene usluge ili proizvode koje je identificirao poduzetnik.

3.2 Čimbenici diversifikacije

Na odluku hoće li poljoprivredno gospodarstvo pokrenuti diversifikaciju na svom gospodarstvu te kojom će se vrstom diversifikacijske djelatnosti baviti, utječu različiti čimbenici. Među najvažnijima to su: veličina gospodarstva, njegova specijalizacija i lokacija, individualne karakteristike nositelja poljoprivrednog gospodarstva ili drugog člana kućanstva (dob, spol, stupanj obrazovanja i sl.), lokalni uvjeti, potencijalna tržišta, zakonske odredbe, infrastruktura i dostupnost kreditnih usluga (Augère-Granier, 2016.).

Slika 1. Čimbenici diversifikacije poljoprivrednog gospodarstva

Izvor: izrada autora prema Augère-Granier, 2016.

Jedan od najznačajnijih čimbenika je veličina gospodarstva. Brojni autori u svojim istraživanjima potvrđuju kako su veća gospodarstva više diversificirala svoju proizvodnju od manjih. Naime, kod manjih farmi postoji tendencija izraženijeg zapošljavanja izvan farme (Augère-Granier, 2016.). Osim veličine poljoprivrednog gospodarstva, važnu ulogu igra vrsta poljoprivredne proizvodnje kojom se gospodarstvo bavi odnosno njegova specijalizacija te lokacija. Prema izvješću Europske komisije o pluriaktivnosti i diversifikaciji farmi vjerojatnije je da će se za diversifikaciju prije odlučiti poljoprivrednici koji se bave stočarskom proizvodnjom nego oni specijalizirani za ratarstvo. To se može objasniti činjenicom da gospodarstva koja se bave stočarstvom zahtijevaju stalnu prisutnost poljoprivrednika tijekom cijele godine. Prema istom izvješću, vrste farmi s najvećim udjelom diversifikacije su one s mješovitim usjevima te stokom (Augère-Granier, 2016.).

Što se tiče zemljopisnog položaja, poljoprivredna gospodarstva smještena bliže urbanih područja koja predstavljaju velika tržišta ili u regijama s komparativnim prednostima, poput planinskih, primorskih ili vinorodnih područja, imaju veću tendenciju za diversifikacijom gospodarstva. Udaljenost samo po sebi nije nužno nedostatak koliko je to nedostatak infrastrukture. Zato je važan čimbenik stupnja diversifikacije ruralna infrastruktura (Augère-Granier, 2016.). Pozitivnu korelaciju između diversifikacije i kvalitete i pristupa infrastrukturi dokazali su Davis i Pearce (2000.) u svom istraživanju. Loši infrastrukturni uvjeti u ruralnim područjima ograničili su mogućnost razvijanja diversifikacije na poljoprivrednim gospodarstvima dok je, u obrnutom slučaju, dobro izgrađena infrastruktura stvorila uvjete poljoprivrednika za rast i poboljšala pristup zapošljavanju. Češća i gušća mreža ruralnog javnog prijevoza povezana je s većim udjelom zaposlenje izvan poljoprivrednih kućanstava (Chaplin i sur. 2004.).

Brojna istraživanja potvrdila su da viša razina općeg obrazovanja poljoprivrednika te njegove vještine pozitivno i značajno utječu na sklonost ka diversifikaciji. Stupanj obrazovanja je značajan iz više razloga. Viši stupanj obrazovanja može smanjiti rizike u poduzetništvu uzrokovane nedostatkom znanja ili vještina. Također, kućanstva su informiranija o potencijalnim financijskim izvorima, potporama i kreditima, te su sposobnija za prijavljivanje za takva sredstva (Chaplin i sur. 2004.).

Chaplin i sur. (2004.) utvrdili su da su, obrazovanje i vještine ispitivanih poljoprivrednika pogotovo one specifične za trgovinu ili usluge pomogle nositeljima pri pokretanje poslovanja te time smanjile rizik ulaska u te aktivnosti. Vještine i stupanj obrazovanja čine pak jaču determinanta viših prihoda u nepoljoprivrednom sektoru nego što je to slučaj na poljoprivrednim gospodarstvima (Davis i Pearce, 2000.).

Stvarno sudjelovanje kućanstva u diversifikaciji ovisi o poticaju za sudjelovanje i sposobnosti za sudjelovanje. Siromašna kućanstva često će naići na prepreke pri ulasku na tržište rada izvan poljoprivrede. Za razliku od imućnih kućanstava, siromašna često nemaju dovoljnu kreditnu sposobnost te pristup kreditnim sredstvima kako bi diversificirali svoje izvore prihoda čime imućnija kućanstva stječu komparativnu prednost. Prema tome, kreditna i financijske podrška čine važan faktor pri pokretanju diversificiranog poduzeća i čine cijeli taj postupak izvedivijim (Chaplin i sur. 2004.). Pristup kreditnim i financijskim uslugama prikazuje pozitivnu korelaciju s diversifikacijom nepoljoprivrednih aktivnosti kao što to čine i mogućnosti stvorene kroz politike lokalne, regionalne i nacionalne vlade. Pristup financiranju usko je povezan s vlasništvom nad zemljom i veličinom farme (Davis i Pearce, 2000.).

Osim ovih čimbenika Davis i Pearce (2000.) navode kako je odlučivanje o diversifikaciji na razini kućanstva određeno i nizom drugih čimbenika. Takvi čimbenici odnose se na sastav kućanstva i uključuju: dostupnost radne snage, rodna ograničenja i obrasci, odgovornost za donošenje odluka, postojeću organizaciju proizvodnje, potrošnju i (re)distribuciju na razini kućanstva i unutar kućanstva, društveni kapital kućanstva (opseg formalnih i neformalnih veza), pitanja vertikalne i horizontalne mreže i sl. (Davis i Pearce, 2000.).

3.3 Čimbenici privlačenja i potisni čimbenici

Na diversifikacija na poljoprivrednim gospodarstvima utječe složen skup čimbenika. Postoji nekoliko čimbenika koji utječu na ponašanje poljoprivrednika koji daleko nadilaze ekonomske aspekte i koji su međusobno snažno povezani (Henke i Vanni, 2017.). Kao rezultat njihove interakcije ti se čimbenici dijele na čimbenike privlačenja ili čimbenike vođene prilikama (pull) te čimbenike guranja odnosno potisne čimbenike; one potaknute nužnošću (push) (Henke i Vanni 2017., prema Ortiz-Miranda i dr.,2013.).

Ako poljoprivredna gospodarstva pokreću nepoljoprivredne aktivnosti na gospodarstvu jer u njima vide nove poslovne prilike te žele preraspodijeliti postojeće resurse kako bi postigli rast poslovanja onda će na snazi biti čimbenici privlačenja odnosno čimbenici vođeni prilikama. Primjeri takvih čimbenika su veća profitabilnost aktivnosti diversifikacije te potražnja za novim dobrima i uslugama koju izražavaju potrošači. Diversifikacija se poduzima kao eksplicitna poslovna strategija i strategija korištenja zemljišta koja je usmjerena na akumulaciju sredstava (Henke i Vanni, 2017.). S druge strane nailazimo na potisne čimbenike točnije čimbenike potaknute nužnošću koji uključuju sve uvjete koji uzrokuju pritisak na gospodarstvo. Poljoprivredno gospodarstvo pokreće nepoljoprivredne aktivnosti kako bi izbjeglo vanjske šokove, strukturne krize, pad prihoda, stagnaciju i propadanje (Henke i Vanni, 2017. prema Reardon et al.al., 2006.).

Pokretanjem diversifikacije poljoprivrednik upravlja rizikom, nosi se s viškom radne snage u kućanstvu, upravlja sezonalnošću te povećava obiteljski prihod (Henke i Vanni, 2017.). Kada su na snazi potisni čimbenici, diversifikacija se poduzima kao strategija preživljavanja i to ponajviše za najsiromašnija poljoprivredna gospodarstva (Davis i Pearce, 2000.). I potisni čimbenici i čimbenici privlačenja snažno ovise o poduzetničkim vještinama poljoprivrednika i njihovoj sposobnost obnove i preusmjerenja aktivnosti prema multifunktionalnosti, ali i prema društvenim i institucionalnim kontekstima u kojima djeluju (Henke i Vanni, 2017.). Prema Davisu i Pearceu (2000.) kada je potencijalni dohodak veći u nepoljoprivrednim djelatnostima nego u poljoprivredi, a povrati u poljoprivredu su relativno rizičniji, na djelu će biti čimbenici privlačenja. Obrnuto, kada je poljoprivredna proizvodnja nedostatna i neadekvatna, a financijska potpora nedostaje, na djelu su potisni čimbenici. Čimbenici privlačenja donose povećani dohodak kućanstvima s nižim i srednjim dohotkom te povećavaju urbanu potražnju za ruralnim proizvodima.

Ono što može još djelovati kao potisni čimbenik ili čimbenik privlačenja je nezarađeni prihod kućanstva. To uključuje mirovine, dividende i kamate. Nezarađeni prihod često se zanemaruje, a može igrati presudnu ulogu kod diversifikacije gospodarstva. On imati važan utjecaj na vrijeme umirovljenja poljoprivrednika te intenzitet poljoprivrede, a značajan je jer je danas većina nositelja poljoprivrednih gospodarstava Europske unije starije životne dobi. Također, nedostatak kapitala, obiteljska tradicija ili nezaposlenost djeluju kao potisni čimbenici (Davis i Pearce, 2000.).

4. PROGRAM RURALNOG RAZVOJA

4.1 Zajednička poljoprivredna politika

Zajednička poljoprivredne politike, skraćeno ZPP (The Common Agricultural Policy, CAP), poljoprivredna je politika Europske unije koja se sastoji od skupa mjera i programa namijenjenih subvencioniranju poljoprivrede u Europskoj uniji (Kesner-Škreb, 2008.).

Jedna je od najvažnijih, najstarijih i najsloženijih politika Europske unije. Zbog istaknute važnosti gotovo polovica proračuna EU se troši na njeno financiranje što je čini i jednom od najskupljih politika Europske unije. Zajednička poljoprivredna politika počela se primjenjivati kasnih 1950-ih i ranih 1960-ih godina, a ustanovljena je Rimskim ugovorom 1957. godine (Mikuš i sur., 2010.). Zajednička poljoprivredna politika podijeljena je na dva stupa. „Prvi stup“ čine dohodovne i tržišne politike (potpore dohotku i tržištu), a „drugi stup“ čini ruralni razvoj (Znaor, 2009.). Ruralni razvoj podupire „prvi stup“ poticanjem društvenog, okolišnog i gospodarskog održivog razvoja ruralnih područja (Europska komisija, 2022.).

Dok se prvi stup ZPP-a bavi pitanjima uređenja jedinstvenog tržišta poljoprivredno - prehrambenih proizvoda i osiguranja dohotka poljoprivrednih proizvođača, „drugi stup“ se bavi ruralnim područjima, strukturnim pitanjima u poljoprivredi ruralnim područjima te pitanjima korištenja resursa (Jurišić, 2014.). Unutar drugog stupa, financiraju se mjere ruralnog razvoja. One čine oko 25% ukupnih rashoda Zajedničke poljoprivredne politike, a jednim dijelom se financiraju iz država članica. Programi ruralnog razvoja namijenjeni su za višegodišnja razdoblja. To su mjere koje služe kao potpora poljoprivrednicima za osuvremenjivanje i moderniziranje njihovih gospodarstava te za postizanje veće konkurentnosti. Namijenjene su i kao pomoć poljoprivrednicima da vode računa o zaštiti okoliša, da pridonose diversifikaciji poljoprivrednih i nepoljoprivrednih djelatnosti te vitalnosti ruralnih zajednica (Jurišić, 2014.).

Pojam "ruralni razvoj" podrazumijeva integralni odnosno cjelovit, višesektorski i održivi razvoj ruralnog prostora. Politika ruralnog razvoja Europske unije provodi se kroz realizaciju Programa ruralnog razvoja. Program se većim dijelom sufinancira putem Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) dok se ostatak sredstava sufinancira iz nacionalnih proračuna država članica. Programom svaka država članica Europske unije prima financijska sredstva za sedmogodišnje razdoblje (Program ruralnog razvoja, 2022.).

Programi se mogu pripremiti na nacionalnoj ili na regionalnoj osnovi što omogućava državama članicama izradu jednog ili više programa ruralnog razvoja. U programskom razdoblju od 2014. do 2020. postoji 118 različitih programa. Od njih 118, 20 čine jedinstveni nacionalni programi, a osam je država članica odabralo imati dva ili više (regionalna) programa. Dok Europska komisija odobrava i prati provedbu programa, nacionalna i regionalna tijela donese odluke o izboru projekata i dodjeli plaćanja. Za programsko razdoblje od 2014. do 2020. iz EPFRR-a se financiralo oko 100 milijardi eura (Europska komisija, 2015.). Tri dugoročna strateška cilja Programa ruralnog razvoja su (Europska komisija, 2022.):

- poticanje i povećanje konkurentnosti poljoprivrede i šumarstva,
- održivo upravljanje prirodnim resursima i djelovanje na suzbijanju klimatskih promjena,
- postizanje uravnoteženog teritorijalnog razvoja ruralnih gospodarstava i zajednica, uključujući otvaranje i zadržavanje radnih mjesta.

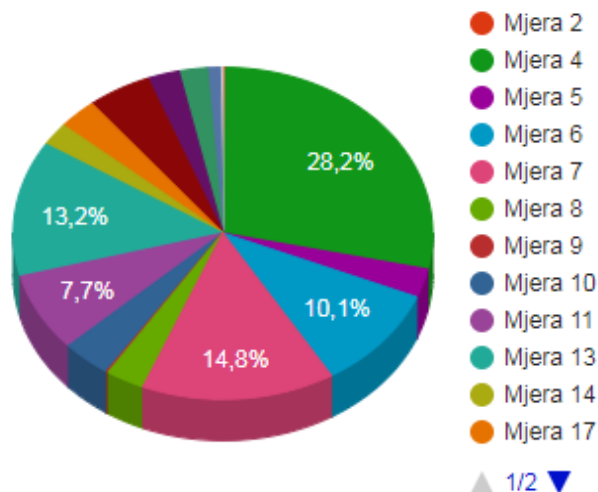
4.2 Program ruralnog razvoja u Republici Hrvatskoj

U Republici Hrvatskoj trenutno je na snazi Program ruralnog razvoja za razdoblje 2014.-2020. kojeg je Europska komisija odobrila na dan 26. svibnja 2015. godine. Vrijednost programa kreće se oko 2,4 milijardi eura, od kojih je dvije milijarde eura financirano iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj, a ostatak iz Državnog proračuna Republike Hrvatske (Europski strukturni i investicijski fondovi, 2022.).

Uvođenjem tog programa Republika Hrvatska je odabrala jedinstvenu politiku za cjelokupno ruralno područje. Izuzetak čine mjere 6.2, 6.4 i mjera 7 koje se provode na ruralnom području koje je definirano mjerom. Program je do sada doživio osam izmjena (Program ruralnog razvoja, 2022.). Dosadašnja visina i struktura iskorištenost sredstava značajno variraju po županijama i regijama, što znači da se županije razlikuju prema apsorpcijskoj moći (Mikuš i sur., 2019.). Dodjelu potpora provodi Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju (u daljnjem tekstu: Agencija za plaćanja). Upravljačko tijelo je Ministarstvo poljoprivrede. Programom je definirano 19 mjera (Program ruralnog razvoja, 2022.).

Od početka provedbe Programa ruralnog razvoja, točnije od 2014. pa do 2022. godine apsorpcija finansijskih sredstava uzastopno se povećava. Tako se godinama linearno povećavaju alocirana, ugovorena i plaćena sredstva. Sveukupno od 2014. godine pa do dana 31. srpnja 2022. alocirano je 2.825.458.409 EUR, raspisano 3.262.427.062 EUR, ugovoreno 2.756.376.727 EUR te plaćeno 2.258.452.194 EUR. Prema distribuciji ugovorenih sredstava po mjerama, mjera 6. zauzima četvrto mjesto s visokih 10,1 %. U Programu ruralnog razvoja RH sredstava su najviše izdvajaju na mjeru 4. „Ulaganja u fizičku imovinu“, mjeru 7. „Temeljne usluge i obnova sela u ruralnim područjima“, mjeru 13. „Plaćanja područjima s prirodnim ograničenjima ili ostalim posebnim ograničenjima“ i mjeru 11. „Ekološki uzgoj“ (Program ruralnog razvoja, 2022.).

Slika 2.. Distribucija ugovorenih sredstava po mjerama na 31.srpnja 2022. (u EUR)

Izvor: Program ruralnog razvoja, 2022.

Mjera 6. „Razvoj poljoprivrednih gospodarstava i poslovanja“ sastoji se od četiri podmjere (APPRRR, 2022.):

- a) 6.1. „Potpora za pokretanje poslovanja mladim poljoprivrednicima“
- b) 6.2. „Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima“
- c) 6.3. „Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava“
- d) 6.4. „ Ulaganje u stvaranje i razvoj nepoljoprivrednih djelatnosti“

4.3. Podmjera 6.2. „Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima“

Kroz Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014.-2020. predviđena je potpora za pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti. Kroz mjeru 6, podmjeru 6.2., tip operacije 6.2.1. financiraju se nepoljoprivredne djelatnosti, a sve u svrhu stvaranja novih radnih mjesta i očuvanju ruralnih područja (Program ruralnog razvoja, 2022.).

Trenutno je jedna od najtraženijih podmjera u Europskoj uniji. Njezina se popularnost ogleda u činjenici da se podmjerom ostvaruju bespovratna sredstva odnosno ona ne zahtijeva vlastito sufinanciranje. Ona također pokriva veliku raznolikost aktivnosti s kojima se ruralno stanovništvo može baviti kao što su: proizvodne aktivnosti, obrtničke djelatnosti, turističke djelatnosti ili usluge (Vušca i sur., 2021.). Podmjerom se financira do 100% ukupnih prihvatljivih troškova, točnije 50.000 EUR-a po korisniku u protuvrijednosti u kunama što je fiksni iznos potpore. Potpora se dodjeljuje za novu nepoljoprivrednu djelatnost koju korisnik nije započeo na svom gospodarstvu do vremena podnošenja Zahtjeva za potporu (Program ruralnog razvoja, 2022.). Vušca i sur. (2021.) navode kako je podmjera 6.2. ostvarila vrlo veliku zainteresiranost u Rumunjskoj 2020. godine, no pojavili su se problemi uzrokovani pandemijom COVID-19 i njezinim učincima na provedbu financiranih projekata. Mnogi korisnici morali su raskinuti ugovore uz povrat sredstava dodijeljenih u prvom obroku ili su penalizirani financijskim korekcijama zbog neispunjenja specifičnih ciljeva preuzetih poslovnim planom.

Glavni ciljevi podmjere 6.2. su stvaranje novih nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnom prostoru, mijenjanje ruralnog gospodarstva i to povećanjem mikro i malih poduzeća u nepoljoprivrednom sektoru, razvojem usluga i otvaranjem novih radnih mjesta te održavanje i unapređenje tradicijskih djelatnosti (Vušca i sur., 2021., prema Kerekes et al., 2010.). Za zemlje u razvoju ova vrsta financiranja zaista je potrebna za potporu razvoju dobrog životnog standarda u ruralnim područjima koji je ključan u procesu sustizanja ostalih država članica EU. Oživljavanjem ruralnih područja smanjenju se razlike između zapada i istoka Europe te se uspostavlja ravnoteža sa socioekonomskog gledišta. Ulaganja u nepoljoprivredne djelatnosti zaustavljaju smanjenje brojnosti stanovništva u ruralnom području, otvaraju radna mjesta te poboljšavaju infrastrukturu. Vušca i sur. (2021.) smatraju da će ovaj sektor u budućnosti postati sve važniji.

Do sada su u Hrvatskoj provedena dva Natječaja tipa operacije 6.2.1. „Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima“ iz Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. – 2020. (Program ruralnog razvoja, 2022.). Svrha natječaja je pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti na poljoprivrednim gospodarstvima odnosno poticanje diversifikacije istih kako bi se zadržavala postojeća radna mjesta ili stvorila nova. Cilj je time održati gospodarski razvoj, smanjiti depopulaciju i siromaštvo te potaknuti održiv razvoj ruralnih područja kako bi se smanjile razlike između ruralnih i urbanih područja u Europskoj uniji (Program ruralnog razvoja, 2022.). Pojediniosti o prva dva natječaja prikazani su u tablici.

Raspoloživa sredstva na prvom natječaju bila su 108.268.000,00 HRK viša nego u drugom natječaju. Razlika u visini potpore po korisniku između ova dva natječaja uvjetovana su tečajnim razlikama.

Tablica 1. Natječaji operacije 6.2.1. „Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima“

	Prvi natječaj	Drugi natječaj
<i>Datum objave</i>	31.1.2018.	4. 5. 2020.
<i>Datum prijave</i>	26.3.2018.	10. 6. 2020.
<i>Kraj prijave</i>	7.5.2018.	10. 9. 2020.
<i>Raspoloživa sredstva</i>	278.268.000,00 HRK	170.000.000,00 HRK
<i>Visina potpore po korisniku</i>	372.000,00 HRK	378.000,00 HRK

Izvor: Izrada autora prema Program ruralnog razvoja, 2022.

5. OPIS I PROCEDURA PROVEDBE OPERACIJE 6.2.1.

U opis operacije 6.2.1. uključena je definicija osnovnih pojmova i parametara: korisnici potpore, prihvatljive aktivnosti, uvjeti prihvatljivosti, obavezna dokumentaciju te kriteriji bodovanja. Sve navedeno definirano je Pravilnikom o provedbi operacije 6.2.1 „Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima“, te pratećom natječajnom dokumentacijom. Natječajni se mogu pronaći na službenim stranicama Programa ruralnog razvoja, a zahtjev za potporu se popunjava i podnosi u AGRONET-u (Program ruralnog razvoja, 2022.).

5.1 Uvjeti prihvatljivosti korisnika

Da bi korisnici ostvarili pravo na potporu za tip operacije 6.2.1. moraju se pridržavati uvjeta prihvatljivosti koji su raspisani u Prilogu I Natječaja.

Prihvatljivi korisnicu su sve fizičke i pravne osobe koje su upisane u Upisnik poljoprivrednika, najmanje jednu godinu prije podnošenja Zahtjeva za potporu i to najmanje u rangu mikro i malih poslovnih subjekata (ekonomska veličina do najmanje 1.000 EUR). Tijekom provedbe projekta te pet godina nakon datuma konačne isplate korisnici ne smiju smanjiti ekonomsku veličinu poljoprivrednog gospodarstva ispod 1.000 eura. Korisnici ne smiju biti registrirani odnosno imati rješenje/odobrenje/drugi odgovarajući akt u skladu s nacionalnim zakonodavstvom za nijednu djelatnost unutar sektora za koje traže potporu ili moraju podnijeti izjavu danu pod materijalnom i krivičnom odgovornošću da se u trenutku podnošenja Zahtjeva za potporu ne bave djelatnošću za koju se u skladu s nacionalnim zakonodavstvom ne izdaje ni jedan od navedenih akata.

Korisnik je dužan biti registriran i baviti se djelatnošću za koju je ostvario potporu najmanje pet godina nakon konačne isplate. Ako je nositelj poljoprivrednog gospodarstva fizička osoba on mora biti upisan u Registar poreznih obveznika po osnovi samostalne djelatnosti prilikom konačne isplate i pet godina nakon. Zbog toga je važno uspostaviti knjigovodstvo ili odgovarajuću evidenciju sukladno nacionalnim propisima kako bi se dokazali prihodi, od djelatnosti i/ili pružanja usluga, trećim stranama. Za ostvarenje potpore korisnik mora imati podmirene financijske obveze prema državnom proračunu Republike Hrvatske.

Zabranjeno je umjetno stvaranje uvjeta za ostvarivanje potpore odnosno ne smije postojati sumnja korisnika na prijevaru. Sankcije za davanje lažnih podatke pri dostavi zahtjeva za potporu/promjenu, isplatu i dokumentaciju je odbijanja zahtjeva i isključenje korisnika iz sudjelovanja u postupku dodjele potpore u tekućoj, ali i u idućoj kalendarskoj godini.

5.2 Uvjeti prihvatljivosti projekta

Projekt se provedi u naseljima s najviše 5.000 stanovnika i to unutar jedinice lokalne samouprave gdje se nalazi sjedište poljoprivrednog gospodarstva. Projekt se može provesti i na području susjedne jedinice lokalne samouprave, s kojom gospodarstvo graniči kopnenim putem, koja također ima do 5.000 stanovnika. Za ostvarivanje potpore u susjednoj jedinici lokalne samouprave, gospodarstvo u njoj mora imati upisane resurse u Upisnik poljoprivrednika u trenutku podnošenja zahtjeva za potporu, koji su potrebni za provedbu aktivnosti. U pojedinim naseljima Republike Hrvatske nisu prihvatljiva ulaganja u smještajne kapacitete, u sektoru turizma, a ona su navedena u Prilogu VII. Natječaja. Najviše su to priobalna naselja Republike Hrvatske i Grad Zagreb.

Zahtjev za potporu može podnijeti samo jedan korisnik bez obzira je li on ujedno i nositelj obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva i odgovorna osoba u pravnoj osobi

Korisnik je dužan ostvariti planirane prihode od djelatnosti najkasnije u periodu unutar dvije godine (24 mjeseca) od datuma podnošenja konačnog zahtjeva za isplatu. Dužan je očuvati postojeća ili stvoriti nova radna mjesta (minimalno jedno) unutar te dvije godine.

Za projekt se mora izraditi poslovni plan u kojem se mora dokazati ekonomska održivost projekta. Djelatnost koja se financira poslovnim planom mora biti mora biti u skladu sa strateškim razvojnim dokumentima jedinice lokalne samouprave - LAG -ova. Poslovni plan predstavlja najveću i najkompleksnija stavku natječajne dokumentacije. Važnost mu se ogleda u angažiranju konzultanata koji su posebno educirani za njegovu izradu. Zbog kompleksnosti rijetko koji član poljoprivrednog gospodarstva ga može samostalno popuniti. Na temelju poslovnog plana donesi se odluka o prihvatljivosti projekta (sposobnost korisnika da ostvari definirane ciljeve provedbom aktivnosti) te ekonomska održivost projekta (Sente, 2020.).

Prihvatljive aktivnosti u sklopu ove operacije su: - izgradnja i/ili rekonstrukcija objekata, opremanje objekata, kupnja zemljišta/objekata, kupnja strojeva i opreme, kupnja gospodarskog vozila i plovila u sektoru turizma i pružanja usluga koji će služiti za obavljanje djelatnosti, kupnja živih životinja u sektoru turizma, edukacije vezane za prijavljenu djelatnost, promotivne aktivnosti vezane uz prijavljenu djelatnost, izrada projektne dokumentacije (projektno-tehničke dokumentacije, geodetskih podloga, elaborata, certifikata, usluge stručnjaka za izradu poslovnog plana i dokumentacije). Aktivnosti koje nisu prihvatljive su: rabljena mehanizacija, vozila, plovila, strojevi i oprema (izuzev opreme/linija za preradu), kupovina vozila namijenjena za cestovni prijevoz tereta za najamninu ili naknadu. Korisnik mora imati izrađenu dokumentaciju u skladu s propisima kojima se uređuje gradnja.

Svaka aktivnost mora biti opravdana u planu aktivnosti i projektom prijedlogu. Korisnik mora opravdati zašto bez te aktivnosti ne bi mogao pokrenuti djelatnost. Osim toga, korisnik mora opravdati visinu prikazanih iznosa aktivnosti, odnosno mora prikupiti neobvezujuću ponudu (osim za aktivnosti za koje su propisani maksimalni iznosi). Cjelokupni iznos projekta mora biti jednak ili veći od propisanog iznosa potpore za operaciju tj. od 50.000 eura, u protuvrijednosti u kunama. Najmanje 70% ukupne vrijednosti iznosa potpore moraju činiti aktivnosti vezane za fizičku imovinu primjerice aktivnost izgradnje, rekonstrukcije, opremanja objekata, kupnje zemljišta/objekata, kupnje strojeva, opreme, vozila i plovila, isključujući izradu projektne dokumentacije. Sva ulaganja koja se provode u okviru Programa ruralnog razvoja RH, a financiraju se iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR, engl. EAFRD) ne smije biti financirana iz drugih javnih izvora Republike Hrvatske i/ili fondova Europske unije.

5.3 Prihvatljivi sektori ulaganja

Korisnik može podnijeti zahtjev za potporu za jedan od navedenih sektora, a sve u skladu s propisima koje uređuje to područje:

a) prerada i/ili marketing i/ili izravna prodaja proizvoda

U okviru mjere 6.2. dopušteno je ulaganje u sektor prerade samo ako izlazni proizvod prerade nije poljoprivredni proizvod. Izlazni proizvod mora biti „nepoljoprivredni proizvod“ odnosno mora biti proizvod koji nije obuhvaćen Prilogom I Ugovora (Prilogu I Uredbe (EU) br. 1308/2013 Europskog parlamenta i Vijeća). To podrazumijeva preradu primarnog poljoprivrednog proizvoda (proizvedenog na farmi ili kupljenog izvana) u sekundarni proizvod prerađen na gospodarstvu. Prerađeni proizvodi se u većini slučajeva prodaju izravno potrošačima. Marketing se mora odnositi na predmet prerade.

Primjer takve prerade su prerada ljekovitog bilja u eterična ulja i sapune, proizvodnja prirodne kozmetike od meda, voća, ulja i sl., izrada predmeta od slame, proizvodnja ovčje vune, proizvodnja peleta od biljnih ostataka itd. (Augère-Granier, 2016.).

b) usluge u ruralnim područjima

Usluge u ruralnim područjima uključuju usluge u poljoprivrednim, šumarskim i veterinarskim djelatnostima (isključujući uslugu cestovnog prijevoza tereta za najamninu ili naknadu), usluge u društvenim djelatnostima i intelektualne usluge.

Primjeri takvih usluga su građenje i/ili opremanje dječjeg vrtića ili igraonice za djecu, pružanje usluge skrbi za starije i nemoćne osobe, sportsko-rekreativne građevine, građevine za pranje, kemijsko čišćenje i održavanje objekata, frizerski saloni i/ili saloni za uljepšavanje, njegu i održavanje tijela, IT centri, građevine za pružanje knjigovodstvenih/računovodstvenih usluga itd. (Augère-Granier, 2016.).

c) tradicijski i umjetnički obrti

Riječ je o obrtima za izradu suvenira. Prihvatljiva aktivnost je građenje i/ili opremanje građevina u kojima se obavlja proizvodnja i/ili trženje proizvoda tradicijskih obrta. Umjetnički obrti točnije rukotvorine valoriziraju lokalne resurse kao što su glina, konoplja, vrba, vuna i drvo dok tradicijski obrti doprinose održavanju i prijenosu tradicionalnog znanja (Augère-Granier, 2016.).

d) turizam u ruralnom području

U sektoru turizma u ruralnom području dozvoljeno je građenje i/ili opremanje građevina za obavljanje ugostiteljske djelatnosti, kupnja domaćih životinja za jahanje, rekreacijske, rehabilitacijske i terapijske svrhe ljudi i pripadajuće opreme, kupnja najviše jednog plovila, kupnju bicikla u svrhu pružanja turističkih usluga. U ovom sektoru ne financiraju se ugostiteljski objekte iz skupine »Barovi« (izuzev kušaonice, kleti, konobe i krčme) i ugostiteljski »Objekti jednostavnih usluga« kao što su hoteli, planinarski domovi, lovački domovi, učenički domovi i studentski domovi.

5.5 Kriteriji odabira

Kriteriji odabira presudni su za dobivanje natječajnih sredstava jer se temeljem njih izračunava ukupan zbroj bodova i rangiraju prijavitelji. Minimalan broj bodova koje je moguće ostvariti (prag prolaznosti) je 40 bodova od ukupno 100 bodova (maksimalan broj bodova). Kriteriji odabira dijele se na ekonomske, sektorske i horizontalne kriterije te kriterije lokacije ulaganja. U nastavku donosimo kriterije bodovanja za dodjelu sredstava unutar podmjere 6.2., kao i interpretaciju istih.

Ekonomski kriteriji

Od ukupno 100 bodova kroz ekonomske kriterije moguće je ostvariti visokih 45 bodova, što čini onaj kriterij najizdašnjim od svih u bodovanju. Isključivo s njim moguće je postići prag prolaznosti odnosno minimalni bodovni prag od 40 bodova, što ukazuje njegovu značajnost (Devčić, 2022.). Operacijom 6.2.1. stavljen je veliki naglasak na dodatno zapošljavanje ili na zadržavanje postojećih radnih mjesta kako bi se ostvarili ciljevi mjere, a to su održivost ruralnih područja i smanjenje depopulacije u istima. Svaka novozaposlena osoba donosi dodatnih pet bodova, a to uključuje i samozapošljavanje. Broj zaposlenika prikazuje se u poslovnom planu, a izražava se temeljem sati rada odnosno godišnjih jedinica rada. Ipak, očuvanje ili stvaranje novih radnih mjesta može, velikom broju potencijalnih korisnika, predstavljati prepreku. Dobivanjem financijske potpore korisnici su dužni održati radna mjesta i to ne samo tijekom provedbe projekta već i pet godina nakon provedbe. Problem nastaje kod plaćanja doprinosa za zaposlenike što ujedno znači i nužnost ostvarivanja značajnijih prihoda iz novopokrenute nepoljoprivredne djelatnosti (Devčić, 2022.).

Osim za zapošljavanje, dodatni se bodovi ostvaruju i za veličinu gospodarstva te dužinu upisa poljoprivrednog gospodarstva u Upisnik poljoprivrednika. Tako veći broj bodova ostvaruju oni kojima je veličina gospodarstva (u eurima) veća te su duže upisani u Upisnik poljoprivrednika. Ekonomska veličinu poljoprivrednog gospodarstva izračunava se putem EVPG kalkulatora kojeg je osmislila Savjetodavna služba. Ova okolnost može biti otegotna točnije destimulirajuća kako za male tako i za mlade poljoprivrednike koji su tek osnovali poljoprivredna gospodarstva, ili su to učinili prije pet godina, a žele ostati i razvijati se u ruralnim područjima. To se sukobljava s drugim podmjerama mjere 6. koje za cilj imaju provesti generacijsku obnovu poljoprivrednih gospodarstava (Devčić, 2022.).

Tablica 2. Ekonomski kriteriji bodovanja za operaciju 6.2.1. Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske

	KRITERIJ ODABIRA ZA TIP OPERACIJE 6.2.1.	Bodovi
A	EKONOMSKI KRITERIJI	Najviše 45
1.	Doprinos aktivnosti iz poslovnog plana na očuvanju/stvaranju novihradnih mjesta	20
	Za novostvorena radna mjesta - najmanje 2 novozaposlena (uključujući samozapošljavanje)	20
	Za novostvorena radna mjesta - najmanje 1 novozaposleni (uključujući samozapošljavanje)	15
	Očuvana postojeća radna mjesta	10
2.	Dužina upisa poljoprivrednog gospodarstva u Upisnik poljoprivrednika prije podnošenja Zahtjeva za potporu	10
	> 10 godina	10
	od 5 do 10 godina	8
	od 1 do 5 godina	6
3.	Veličina gospodarstva SO (eura)	15
	15.000- 30.000	15
	8.000 – 14.999	13
	4.000 –7.999	10
	1.000 -3.999	8

Izvor: Program ruralnog razvoja, 2022.

Sektorski kriteriji

Prema Devčiću (2022.) sektorski kriteriji u mnogočemu donose prevagu za korisnike. Ovi kriteriji potencijalno određuje djelatnost kojom će se poljoprivredno gospodarstvo baviti. Prema Devčiću (2022.) najveći broj korisnika zainteresiran je za sektor turizma u ruralnom prostoru. Ova činjenica pokazuje kako značajan broj građana Republike Hrvatske raspolaže s nekretninama, koje u velikoj mjeri vide kao potencijal za razvoj turističke djelatnosti u ruralnom prostoru.

Dok sektor prerade i/ili marketinga i/ili izravne prodaje proizvoda, koji je vezan isključivo za preradu nepoljoprivrednih proizvoda, donosi najviše bodova, sektor tradicijskih i umjetničkih obrta donosi najmanje, što može biti destimulirajuće za one koji žele nastaviti svoju ruralnu tradiciju. Naime, u mnogim regijama Europske unije poljoprivreda je temelj lokalne tradicije i društvenog identiteta (Devčić, 2022.).

Tablica 3. Sektorski kriteriji bodovanja za operaciju 6.2.1. Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske

B	SEKTORSKI KRITERIJI	Najviše 25
	sektor prerade i/ili marketinga i/ili izravne prodaje proizvoda	25
	sektor pružanja usluga u ruralnim područjima	20
	sektor turizma u ruralnom području	15
	sektor tradicijskih i umjetničkih obrta	10

Izvor: Program ruralnog razvoja, 2022.

Kriterij lokacije ulaganja

Lokacija ulaganja je mjesto ili naselje smješteno u jedinici lokalne samouprave gdje se obavlja ulaganje. Kako smo već napomenuli potporu je moguće dobiti za naselja s najviše 5.000 stanovnika. Ako gospodarstvo ima upisane resurse u Upisnik poljoprivrednika u susjednoj općini onda se on može aplicirati i za to naselje. Bitno je samo da ono ima do 5.000 stanovnika. Time se ne ograničava korisnika da ulaže samo i isključivo u svoju općinu, već da to učini tamo gdje ima prostora. To predstavlja praktičan i prihvatljiv pristup, gdje se onome koji želi ulagati i pokretati posao to i omogućiti.

Područja su kategorizirana u sedam skupina prema indeksu razvijenosti jedinica lokalne samouprave (JLS). Naselja koja se nalaze u prvoj skupini su najmanje razvijena, a naselja iz sedme skupine su najrazvijenija. Poljoprivredna gospodarstva koje imaju sjedište u Brdsko-planinskim područjima i otocima ostvaruju dodatne bodove. Bodovi za ovaj kriterij dodjeljuju se prema indeksu razvijenosti jedinice lokalne samouprave. Ovim kriterijem poljoprivrednici iz slabije razvijenih gradova i općina ima veću mogućnost u ostvarivanju financijskih sredstava. Razvijanje nepoljoprivrednih djelatnosti značajno je za manje razvijena mjesta jer to doprinosi njihovoj održivosti (Devčić, 2022.).

Tablica 4. Bodovanje kriterija lokacije ulaganja za operaciju 6.2.1. Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske

C	KRITERIJ LOKACIJE ULAGANJA	Najviše 10
	Indeks razvijenosti jedinice lokalne samouprave u kojoj se provode aktivnosti iz poslovnog plana¹	10
	Ulaganje na području JLS-a koje pripada I. skupini	10
	Ulaganja na području JLS-a koje pripada II. skupini	9
	Ulaganja na području JLS-a koje pripada III. skupini	8
	Ulaganja na području JLS-a koje pripada IV. skupini	7
	Ulaganja na području JLS-a na brdsko-planinskim područjima sukladno Zakonu o brdsko-planinskim područjima i otoci koji su u sastavu jedinica lokalne samouprave koje se nalaze u V. i VI. skupini	7
	Ulaganja na području JLS-a na brdsko-planinskim područjima sukladno Zakonu o brdsko-planinskim područjima i otoci koji su u sastavu jedinica lokalne samouprave koje se nalaze u VII. i VIII. skupini	6
	Ulaganja na području JLS-a koje pripada V. skupini	5
	Ulaganja na području JLS-a koje pripada VI. skupini	4
	Ulaganja na području JLS-a koje pripada VII. skupini	3
	Ulaganja na području JLS-a koje pripada VIII. skupini	2

Izvor: Program ruralnog razvoja, 2022.

Horizontalni kriteriji

Horizontalni kriteriji boduju utjecaj projekta na okoliš i doprinos ranjivim skupinama, čime se ostvaruje direktan doprinos horizontalnim politikama Europske unije. Boduje se i stručna sprema korisnika i/ili radno iskustvo u poljoprivredi. Da bi korisnik ostvario bodove za pozitivan utjecaj na okoliš on projektom mora ulagati u obnovljive izvore energije poput kupnje i/ili ugradnje solarnih kolektora, fotonaponskih ćelija i sl. Pet bodova dobiva se ako projekt ulaže u aktivnosti vezane uz ranjivu skupinu, a to podrazumijeva izgradnju ili rekonstrukciju objekata za starije, nemoćne i djecu, zdravstveni turizam koji sadrži konjičko terapijsko i rekreacijsko jahanje te izradu mrežnih stranica za promociju djelatnosti prilagođenu osobama s invaliditetom. U pogledu razine obrazovanja, omogućeno je ostvarivanje bodova za minimalno srednju školu, no potrebno je taj kriterij nadopuniti s dvije godine radnog iskustva, koje se dokazuje ugovorom o radu, u poslovima povezanim s projektom (Devčić, 2022.).

Tablica 5. Bodovanje horizontalnih kriterija ulaganja za operaciju 6.2.1. Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske

D	HORIZONTALNI KRITERIJI	Najviše 20
1.	Utjecaj aktivnosti iz poslovnog plana na okoliš	5
	Aktivnosti iz poslovnog plana imaju pozitivan utjecaj na okoliš	5
2.	Utjecaj ulaganja na ranjive skupine	5
	Aktivnosti iz poslovnog plana uključuju i ranjive skupine ²	5
3.	Stručna sprema i radno iskustvo nositelja/odgovorne osobe poljoprivrednog gospodarstva ili člana obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva	10
	završen preddiplomski ili preddiplomski i diplomski sveučilišni studij ili integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij ili specijalistički diplomski stručni studij ili stručni studij u trajanju od najmanje tri godine	10
	završen stručni studij u trajanju od 2 godine i 2 ili više godina radnog iskustva u poslovima povezanim s projektom	8
	majstorski ispit iz poslova koji su povezani s projektom za koji se prijavljuje	7
	srednja škola i 2 godine radnog iskustva u poslovima povezanim s projektom	6

Izvor: Program ruralnog razvoja, 2022.

6. ANKETA I INTERVJU

Anketno ispitivanje provedeno je na uzorku od 107 ispitanika u razdoblju od 15. lipnja 2021. do 10. rujna, 2021. putem online ankete. Koristio se namjerni prigodni uzorak. Anketa je postavljena na društvenu mrežu Facebook na stranice: „Virtualni zagrebački plac“, „Hranimo se lokalno Karlovac“, „OPG PROIZVODI DALMACIJA“, „Tržnica Agronomskog fakulteta“, „POWER RANGERS“ i „Benkovački portal“. Do korisnika s područja Koprivničko-križevačke županija došlo se osobnim poznanstvom. Ciljna skupina bili su nositelji poljoprivrednih gospodarstava te ostali članovi kućanstva. Uzorak nije reprezentativan jer nije proveden jednostavnim slučajnim uzorkom te je u anketi veći udio mladih poljoprivrednika nego što je to u cjelokupnoj populaciji poljoprivrednika. Anketno ispitivanje trajalo je u prosjeku 5 minuta po ispitaniku.

Anketni upitnik se sastojao od dvije skupine pitanja:

- Upoznatost poljoprivrednika o podmjeri 6.2. te njihova zainteresiranost za pokretanje određenih nepoljoprivrednih djelatnosti na svom gospodarstvu
- Sociodemografska obilježja potrošača (spol, dob, stručna sprema i mjesto stanovanja).

U anketnom upitniku korištena su pitanja zatvorenog tipa. Anketni upitnik korišten za potrebe prikupljanja primarnih podataka nalazi se u prilogu ovoga rada. Prikupljeni podaci analizirani su u statističkom programu SPSS (verzija 21). Statistička analiza prikupljenih podataka provela se na jednovarijantnoj razini.

Dubinski intervju proveden je s nositeljicom obiteljskog poljoprivrednog gospodarstava Helenom Bogdanić. Korisnica je ostvarila financijska sredstva za sektor prerade i/ili marketing i/ili izravne prodaje proizvoda. Dubinskim intervjuom utvrđeni su propusti podmjere te je dan detaljan uvid u složenost prijave i opsežnost dokumentacije za operaciju 6.2.1. Utvrđena je i važnost navedene operacije na boljitak života ruralnog stanovništva te potrebitost konzultanata kod prijave i tijekom provedbe projekta.

6.1. Rezultati anketnog istraživanja

Od ukupno 107 ispitanika, 55,1% je ženskih, a 44,9% muških ispitanika. Najveći broj ispitanika (29,9%) u dobi je od 31 do 40 godina, nakon čega slijede ispitanici u dobi do 30 godina (28,0%). Od ukupnog broja ispitanika, gotovo polovica, njih 50,5%, ima srednju stručnu spremu. Najviše ispitanika dolazi iz Zadarske županije (18,7%) te iz Zagrebačke županije (14,0%).

Tablica 6. Opis uzorka

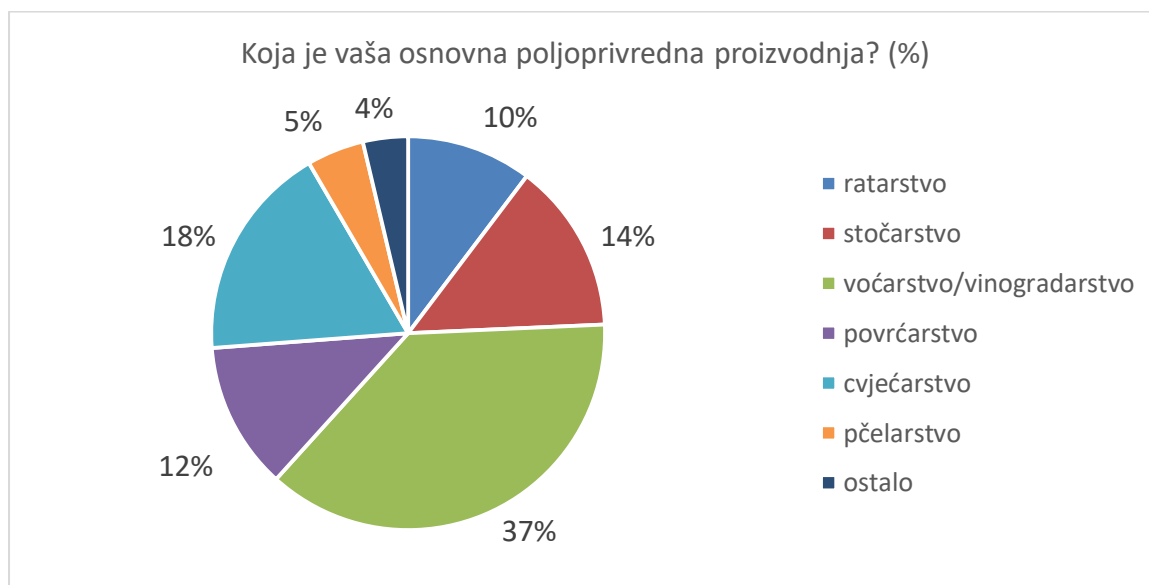
	Obilježja ispitanika	N	%
Spol	Ženski	59	55,1 %
	Muški	48	44,9 %
Dobna skupina	do 30	30	28,0 %
	31-40	32	29,9 %
	41-50	20	18,7 %
	51-60	22	20,6 %
	61 i više godina	3	2,8 %
Školska sprema	Osnovna škola	1	0,9 %
	Srednja škola	54	50,5 %
	Viša i visoka škola	38	35,5 %
Mjesto stanovanja	Bjelovarsko-bilogorska županija	3	2,8 %
	Brodsko-posavska županija	3	2,8 %
	Dubrovačko-neretvanska županija	2	1,9 %
	Karlovačka županija	3	2,8 %
	Koprivničko-križevačka županija	10	9,3 %
	Ličko-senjska županija	4	3,7 %
	Međimurska županija	3	2,8 %
	Osječko-baranjska županija	12	11,2 %
	Požeško-slavonska županija	1	0,9 %
	Primorsko-goranska županija	4	3,7 %
	Sisačko-moslavačka županija	8	7,5 %
	Splitsko-dalmatinska županija	3	2,8 %

Varaždinska županija	3	2,8 %
Virovitičko-podravska županija	2	1,9 %
Vukovarsko-srijemska županija	1	0,9 %
Zadarska županija	20	18,7 %
Šibensko-kninska županija	4	3,7 %
Zagrebačka županija	15	14,0 %
Grad Zagreb	6	5,6 %

Izvor: Izrada autora prema anketnom istraživanju

Najviše ispitanika, njih 40 (37%), bavi se voćarstvom ili vinogradarstvom kao svojom primarnom poljoprivrednom djelatnošću. Sljedeća najzastupljenija djelatnost je cvjećarstvo s kojom se bavi 17,8 % ispitanika te povrćarstvo, 12,1% ispitanika.

Slika 3. Osnovna poljoprivredna proizvodnja

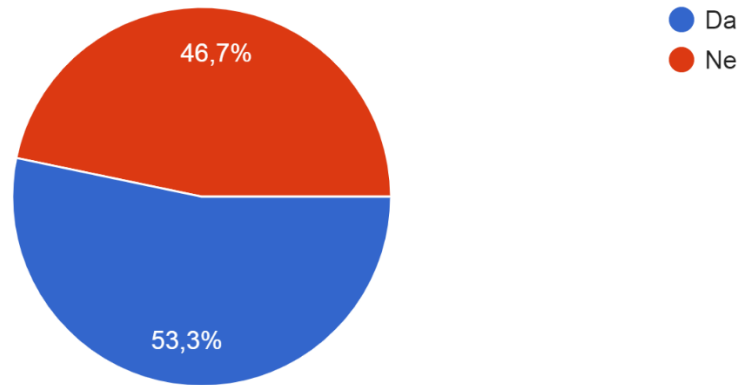
Izvor: anketno istraživanje

Nešto više od polovice ispitanika, točnije 53% ispitanika upoznato je s podmjerom 6.2. „Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima“ dok 47% ispitanika nije upoznato. Ovaj podatak ukazuje na potrebu snažnije promocije ove mjere.

Slika 4. Upoznatost poljoprivrednika s podmjerom 6.2. iz Programa ruralnog razvoja

Jeste li upoznati s podmjerom 6.2. iz Programa ruralnog razvoja?

107 odgovora

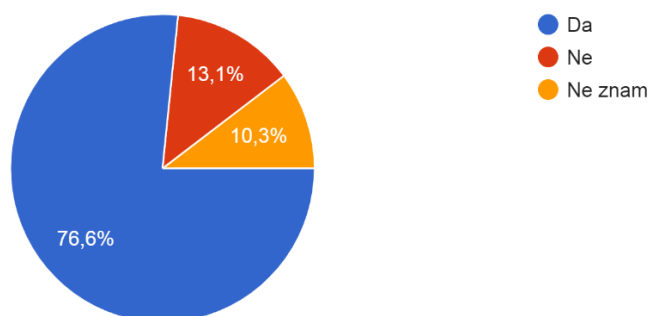
Izvor: anketno istraživanje

Visok postotak ispitanika, njih 77%, navodi kako su, ovim svoje primarne poljoprivredne proizvodnje, zainteresirani razviti i određene nepoljoprivredne djelatnosti na svom gospodarstvu poput prerade poljoprivrednih proizvoda, turizma u ruralnom području, uslužnih djelatnosti te umjetničkih i tradicionalnih obrta. Svega 13% ispitanika nije zainteresirano za diversifikaciju svog poljoprivrednog gospodarstva dok 10% njih nije sigurno žele li ju pokrenuti ili ne.

Slika 5. Zainteresiranost poljoprivrednika za razvijanje nepoljoprivrednih djelatnosti na svom gospodarstvu

Jeste li na svom OPG-u zainteresirani razvijati i neke nepoljoprivredne djelatnosti (prerada, turizam, uslužne djelatnosti i sl.)?

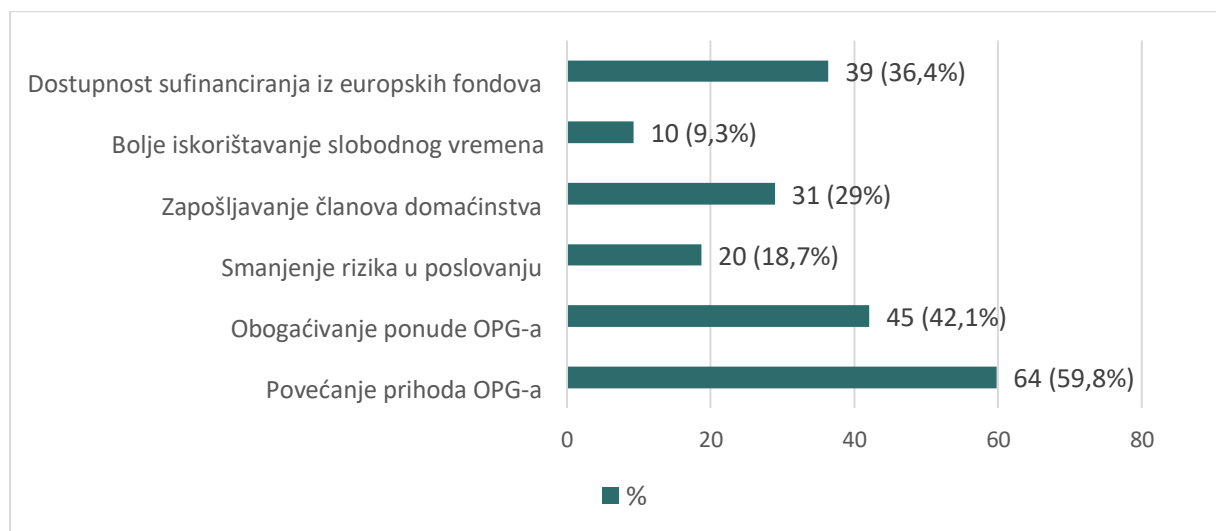
107 odgovora

Izvor: anketno istraživanje

Od 107 ispitanika, 82 ispitanika su bila zainteresirana za pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti na svom poljoprivrednom gospodarstvu. Kao najvažnije razloge za uvođenje nepoljoprivrednih djelatnosti na svoje gospodarstvo, poljoprivrednici navode povećanje prihoda poljoprivrednog gospodarstva (59,8%), obogaćenje ponude poljoprivrednog gospodarstva (42,1%) te dostupnost sufinanciranja nepoljoprivrednih djelatnosti putem fondova Europske unije (36,4%). Pod ostalo poljoprivrednici su naveli veću prepoznatljivost OPG-a.

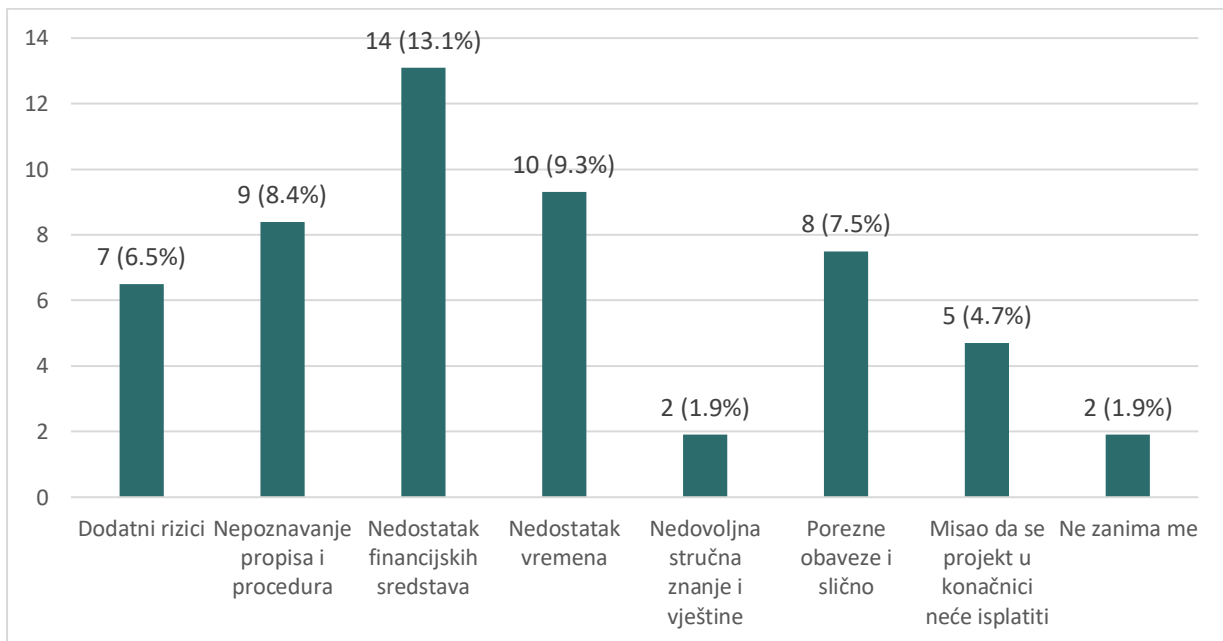
Slika 6. Najvažniji razlozi zainteresiranosti poljoprivrednika za nepoljoprivredne djelatnosti

Izvor: anketno istraživanje

Od 107 ispitanika, 25 ispitanika nije bilo sigurno ili nije bilo zainteresirano za razvijanje nepoljoprivrednih djelatnosti na svom gospodarstvu. Kao najvažnije razloge neuvođenja nepoljoprivrednih djelatnosti u poslovanje gospodarstva, poljoprivrednici navode nedostatak finansijskih sredstava (13,1%), nedostatak vremena (9,3%) te nepoznavanje propisa i procedura (8,4%). Vidimo da bi se većom informiranošću poljoprivrednika o mogućnostima financiranja nepoljoprivrednih djelatnosti iz podmjere 6.2., postigla i veća zainteresiranost poljoprivrednika te, uz eventualno ostvarivanje potpore, smanjile finansijske prepreke uvođenja diversificirajućih djelatnosti. Informiranost poljoprivrednika moguće je postići većom promocijom mjere, ali i proaktivnim pristupom samih potencijalnih korisnika.

Slika 7. Najvažniji razlozi nezainteresiranosti poljoprivrednika za nepoljoprivredne djelatnosti

Izvor: anketno istraživanje

Najviše ispitanika zainteresirano je za sektor turizma u ruralnom području kao oblik nepoljoprivredne djelatnosti. Time ovi rezultati potkrepljuju zaključke Devčića (2022.) koji tvrdi kako poljoprivrednici u Republici Hrvatskoj posjeduju nekretnine koje vide kao potencijal za razvoj turističke djelatnosti. Poljoprivrednici su najmanje zainteresirani za pokretanje tradicijskih i umjetničkih obrta na svom gospodarstvu.

Tablica 6. Zainteresiranost poljoprivrednika za pojedini sektor nepoljoprivrednih djelatnosti

	Srednja vrijednost*	Standardna devijacija
Prerada i/ili marketing i/ili izravna prodaja proizvoda	3,31	1,469
Usluge u ruralnim područjima	3,15	1,553
Tradicijski i umjetnički obrti	2,58	1,428
Turizam u ruralnom području	4,00	1,289

Izvor: anketno istraživanje *1- Uopće nisam zainteresiran/a, 5- U potpunosti sam zainteresiran/a

Ovi rezultati ukazuju i na činjenicu da se zainteresiranost poljoprivrednika za pojedine oblike nepoljoprivrednih djelatnosti ne podudara se sa sektorskim kriterijima bodovanja sukladno uvjetima drugog natječaja za tip operacije 6.2.1. iz 2020. godine. Naime, prema natječajnim uvjetima najveći broj bodova odnosno najveću prednost u rangiranju projektnih prijava ostvarila su ulaganja u djelatnosti prerade (25 bodova), zatim uslužne djelatnost (20 bodova) dok su ulaganja u turizam u ruralnom području ostvarila treću bodovnu razinu (15 bodova). Jedino se kod ulaganja u pokretanje tradicijskih i umjetničkih obrta podudaraju najmanja alokacija bodova prema natječajnim uvjetima (10 bodova) i najmanja zainteresiranost poljoprivrednika.

6.2. Rezultati intervjua

Kako bi se detaljnije obradila tematika uloge podmjere 6.2. u pokretanju nepoljoprivrednih djelatnosti ruralnog prostora u Republici Hrvatskoj obavljen je intervjua s nositeljicom obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva Bogdanić Helena.

Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo Bogdanić Helena nalazi se u mjestu Gračac u Ličko-senjskoj županiji. Gospodarstvo započinje svoju poljoprivrednu djelatnost 2014. godine, a bavi se ekološkim uzgojem voća i povrća te njihovom preradom. Prema ekonomskoj veličini gospodarstvo spada među mala poljoprivredna gospodarstva jer ima ekonomsku veličinu manju od 3000 eura. Gospodarstvo posjeduje mješoviti nasad površine preko 2 hektara smješten uz sami tok rijeke Gacke na kojem uzgaja mnogobrojne kulture voća i povrća te ljekovito i začinsko bilje koje kasnije prerađuje.

Posjeduje dodatnu vrijednost jer se nalazi u Registru ekoloških proizvođača. Svoje proizvode prodaju na sajmovima u cijeloj Hrvatskoj, a proizvodi ovog gospodarstva mogu se pronaći i u nekoliko dućana zdrave hrane te u hotelima u Rakovici i Opatiji. Vrijedni ekološki proizvodi i prerađevine zbog kojih se kupci vraćaju su domaći pekmez od šljiva, domaći pekmez od šipka, sir od dunje, sirup od koprive te sirup od cvjetova bazge spravljeni na tradicionalan način. Navedeni proizvodi sadržavaju oznaku Lika Quality koja predstavlja cjeloviti regionalni sustav kvalitete hrane, pića i suvenira.

Lika Quality oznaka dodjeljuje se proizvodima koji su proizvedeni na području Like sukladno svim zakonskim propisima, a odlikuje ih viši stupanj kvalitete i snažno uporište u tradiciji. Za sve Lika Quality proizvođače, pa tako i za obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo Bogdanić Helena, 2018. godine uspostavljeno je zajedničko prodajno mjesto u Nacionalnom parku Plitvička jezera gdje OPG Bogdanić Helena prodaje svoje nove proizvode proizašle iz podmjere 6.2.

Slika 8. Prodajni štand OPG-a Bogdanić Helena

Izvor: Facebook

Helena Bogdanić prijavila je svoju projektnu ideju na prvi natječaj operacije 6.2.1. „Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima“ koji je bio objavljen 31.1.2018. godine. Projekt je odobren u iznosu od 372.000,00 kn, a gospodarstvo je ostvarilo 70 od ukupno mogućih 100 bodova. Ulaganje je realizirano u sklopu sektora prerade i/ili marketinga i/ili izravne prodaje proizvoda.

Projekt je obuhvaćao proizvodnju triju vrsta energetskih pločica. Energetske pločice čine kombinaciju suhog voća i orašastih plodova, a one su sljedeće: suha šljiva i lješnjak, suha jabuka i orah te suha smokva i badem. Na svom nasadu gospodarstvo uzgaja lješnjak, šljivu, jabuku i orah. Badem i suhe smokve ne uzgajaju, već imaju suradnju s OPG-om iz grada Benkovca. Projekt se pokazao profitabilnim.

Gospodarstvo je sredstvima iz projekta kupilo potrebnu mehanizaciju za samu proizvodnju energetskih pločica, dobivena su sredstva za marketinške aktivnosti točnije za promociju proizvoda. Sredstvima je napravljen logo gospodarstva te službena web stranica. Također je kupljeno i gospodarsko vozilo koje služi za dostavu proizvoda.

Kupljeno je i manje zemljište na kojem je organizirano prodajno mjesto. Uz bespovratna sredstva od 50 tisuća eura, nositeljica navodi da su u ukupnom ulaganju sudjelovali s vlastitih 30 tisuća eura. Helena navodi kako im je podmjera 6.2. uvelike pomogla te da se ne bi odvažila na ovakav projekt da nije bilo sredstava Europske unije, a glavni razlog za to su financijski rizici. Helena se kroz projekt samozaposlila čime je ostvarila dodatnih pet bodova. Prije pokretanja nepoljoprivredne aktivnosti bila je nezaposlena. Dodatnu radnu snagu predstavljaju dvije kćeri, a kada je to potrebno gospodarstvo zapošljava i sezonske radnike.

Kao negativne strane ovog natječaja Helena navodi sporu projektnu proceduru te sami koncept bespovratnih sredstava. Agencija za plaćanje trebala bi omogućiti bržu realizaciju dobivanja financijskih sredstava kako bi gospodarstva što prije započela s pokretanjem nepoljoprivrednih djelatnosti. U slučaju Heleninog projekta problem nastaje pri kupnji zemljišta koje će služiti kao prodajno mjesto. Vlasnik zemljišta povisio je njegovu cijenu u trenutku kupnje te je bilo nužno kontaktirati vještaka koji je dao stručno mišljenje o opravdanosti rasta cijene zemljišta. Vještakov izvještaj poslan je Agenciji za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju kako bi se opravdala cijena kupljenog zemljišta. Agencija za plaćanje prihvatila je promjene.

Poznato je da projekt osigurava bespovratna sredstva u iznosu od 50 tisuća eura, no Helena ipak tvrdi kako određeni iznos (oko 200 tisuća kuna) ipak neizravno vraća u državni proračun. Novac se vraća putem plaćanja različitih doprinosa poput zdravstvenog i mirovinskog te poreza na dohodak koje ovo gospodarstvo nije plaćalo prije projekta. Nositeljica projekta navodi kako je mjesečno potrebno izdvojiti svotu od 3.000,00 kuna koje je potrebno uplatiti u državni proračun. Nakon preuzimanja novčanih sredstava dobivenih mjerom, potrebno je ispoštovati određene uvjete koje propisuje država. Potrebno je postati porezni obveznik, zaposliti sebe ili druge na gospodarstvu, voditi knjigovodstvo te biti pod konstantnim nadzorom.

Za izradu projekta gospodarstvo se koristilo uslugom stručnjaka, konzultanta. Svaki dobar konzultant trebao bi se moći u potpunosti posvetiti klijentu – odgovoriti na sve njegove upite te biti dostupan kada je to potrebno. Helena je promijenila dugoročnog konzultanta upravo zbog navedenih razloga te sada surađuje s konzultantom iz Karlovca što ukazuje na to da konzultanti ne moraju nužno biti iz iste sredine kao i gospodarstvo.

Po mišljenju gospodarstva usluga konzultanta kao stručne osoba neophodna je za apliciranje na mjere ruralnog razvoja. Ono zbog čega su konzultanti specifični jest njihova educiranost odnosno kvaliteta i obujam informacija kojima raspolažu vezano uz trenutno stanje na tržištu, uvjetima, kriterijima natječaja, mjerama i sl. Informacije su danas jedan od najvažnijih resursa, a konzultanti se uvijek usavršavaju odlazeći na razna savjetovanja i konferencije. Rijetko koja obiteljska poljoprivrednih gospodarstava su upoznata s aktualnostima na tržištu te informacijama vezanim uz poljoprivredne mjere i natječaje. Najvažniji razlozi tome su nedostatak vremena te niska razina informatičke pismenosti. Naime, poljoprivrednici nisu dovoljno dobro upoznati s mjerama ruralnog razvoja, a danas gdje je glavni izvor informacija internet potrebno je imati minimalno informatičke pismenosti kako bi se prikupile informacije. To je čest problem kojeg susreću osobe starije životne dobi, a problematično je jer su upravo oni nositelji najvećeg broja OPG-a. Zbog niske informatičke pismenosti usluge konzultanta neophodne su posebice za stariju populaciju koja se ne zna u potpunosti služiti internetom.

Gospodarstvo smatra da nije problem napisati projekt sam po sebi jer je Europska unija maksimalno pojednostavila proces prijave. Svaki natječaj sadrži već napravljene tablice koje je potrebno ispuniti, a definirana su i pitanja na koje je samo potrebno ponuditi odgovor. Forma je unaprijed postavljena te su jasno prikazani podaci i informacije koje su potrebne. Prema Heleni svatko tko ima minimum informatičke pismenost te srednju stručnu spremu može bez problema napisati projekt. Ako gospodarstvo posjeduje veliku proizvodnju rijetko da će imati vremena posvetiti se poslu pisanja projekta koje može potrajati mjesecima. Helena se zbog nedostatka vremena ne bi odvažila na vlastiti angažman pisanja projekta.

Gospodarstvo smatra opravdanim bodovanje projektnih prijava vezano uz područje ulaganja pri čemu se prednost daje preradi i/ili marketingu i/ili izravnoj prodaji proizvoda (25 bodova). Pružanjem usluga u ruralnim područjima ostvaruje se 20 bodova, turizmom u ruralnom području 15 bodova, a tradicijskim i umjetničkim obrtima 10 bodova.

Prema Heleni, prednost pri bodovanju ne bi trebala pripasti ruralnom turizmu, a kao razlog navodi kako je danas turistička ponuda u zemlji na vrlo visokoj razini. Turistička infrastruktura izgrađena je još i za vrijeme bivše države kada su se gradili hoteli i apartmanska naselja. Natječajima Europske unije potrebno je prije svega poticati poljoprivrednu proizvodnju, koja je trenutno na niskoj razini, a onda sve ostalo. Danas svjedočimo brojnim društvenih i političkim promjenama (rat, nestašica hrane, energetska kriza i sl.) zbog kojih je važno biti samodostatan u nacionalnoj proizvodnji poljoprivrednih dobara. Helena navodi kako bi proizvodnja trebala biti na prvom mjestu za bodovanje te kako zaslužuje dobiti najviše bodova jer time potičemo proizvodnju koja je prijeko potrebna. Preradom stvaramo proizvode više vrijednosti.

Bodovanje projektnih prijava vezano uz ekonomsku veličinu prijavitelja, pri čemu najviše bodova dobivaju velika gospodarstva koja imaju ekonomsku veličina iznad 15.000,00 EUR-a, a najmanje mala gospodarstva ekonomske veličine do 4.000,00 EUR, Helena također smatra opravdanim. Prema Heleni, bodovanje prema veličini ekonomske veličine u natječajima podmjere 6.2. je prihvatljivo jer se radi o nepoljoprivrednim djelatnostima. Razgovorom je utvrđeno kako ekonomska veličina ne predstavlja dobru klasifikaciju za neke druge natječaje primjerice podmjere 6.3. „Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava“. Helena tvrdi kako postoje poteškoće pri određivanju ekonomske veličine gospodarstva te kako one često ne prikazuju pravo stanje stvari. Prema Agenciji za plaćanje, OPG Bogdanić Helena smatra se velikim proizvođačem jer se bavi ekološkim uzgojem različitih kultura koje kasnije prerađuje te dopunskim djelatnostima. Ekonomska veličina gospodarstva je manje od 3.000,00 EUR što ga pak po ovom kriteriju svrstava u mala, mikro poduzeća. Drugi krajnji slučaj je situacija kada neko gospodarstvo posjeduje primjerice krške pašnjake, koji sami po sebi nemaju nikakvu upotrebnu vrijednost, ali gospodarstvo na temelju njih ostvaruje veliku ekonomsku veličinu (>10.000 EUR).

Problem koji stvara ovaj slučaj je nemogućnost prijavljivanja na natječaj za primjerice male poljoprivrednike. U realnosti to gospodarstvo je malo jer na svega nekoliko hektara uzgaja ekološko voće i povrće, a na pašnjacima uzgaja konje.

Prema Helenu potrebno je napraviti bolje klasifikaciju prijavitelja koju bi odredili stručnjaci zajedno s poljoprivrednicima. Smatra da zajedno u istom rangu prema ekonomskoj veličini ne mogu biti poljoprivrednici koji obrađuje samo 5 ha zemljišta dok im je ostalo zemljište neiskorišteno i poljoprivrednici koji obrađuje 50 ha zemljišta. Potrebno je poticati one koji žele proizvoditi i prerađivati, time stvarajući proizvod dodatne vrijednosti na svom gospodarstvu. Postojeću klasifikaciju prema ekonomskoj veličini smatra lošom, štetnom za poljoprivredna gospodarstva.

Za natječajni uvjet prema kojem izlazni proizvod kod prerade mora biti »nepoljoprivredni proizvod« Helena smatra da je to samo po sebi dvosjekli mač. Poljoprivredni proizvod sam po sebi zahtjeva obradu zemlje, vrijeme poljoprivrednika, resurse i sl. Helena ovaj zahtjev tumači željom administratora u Europskoj uniji da se potakne proizvodnja nepoljoprivrednih proizvoda jer se na taj način manje šteti okolišu. Europsku uniju na to su potakle klimatske promjene te ona primjerice neće poticati veći uzgoj krava i mesnih prerađevina jer je govedarska proizvodnja jedna od najvećih zagađivača prirode. Zakonska regulativa oko prerade i drugih dopunskih djelatnosti OPG-a bila je donekle zahtjevnija. Dozvole koje je trebalo isposlovati su sljedeće: HACCP kojim se identificira, procjenjuje i kontrolira opasnosti koje mogu biti vezane za određeni proizvod ili cijelu proizvodnu liniju, ugovor sa Zavodom za javno zdravstvo za ispravnost, ugovor s privatnim poduzećem za obavljanje deratizacije, rješenje od Ministarstva zdravstva za minimalne tehničke uvjete i sl. Svake godine potrebno je i uzeti briseve radi kontrole mikroorganizama.

Za područje grada Gračaca nepoljoprivredne djelatnosti u ruralnom prostoru nisu važnije za ukupni ruralni razvoj od mjera za isključivo poljoprivredne svrhe. Helena navodi da bi se najprije trebali stvoriti uvjeti za bavljenje poljoprivrednim djelatnostima, a tek onda uvjeti za nepoljoprivredne aktivnosti. Prioritet bi trebao biti na poljoprivrednoj proizvodnji koja će potaknuti stanovništvo da ostane na ruralnom području, a kasnije je potrebno izgraditi infrastrukturu koja će biti održiva.

Usluge u ruralnom području poput čišćenja snijega, prijevoza starijih i nemoćnih te turističke usluge Helena smatra prihvatljivim, no smatra da ne treba poticati aktivnosti poput otvaranja frizerskih salona, salona za uljepšavanje i masaže što je također predmet financiranja iz podmjere 6.2. Smatra da do ovih uslužnih djelatnosti treba doći kasnijim razvojem ruralnog područja te da u ruralnom prostoru trenutno ne živi toliko ljudi koji bi bili zainteresirani za takve aktivnosti. Helena ne vidi dugoročnu održivost takvih djelatnosti.

Nepoljoprivredne djelatnosti financirane iz podmjere 6.2. u skladu su s potrebama ljudi u ruralnom prostoru i mogu doprinijeti njegovom boljitku. Gospodarstva su u određenoj mjeri spremna baviti se dopunskim djelatnostima. Ono što ih sputava je strah od neuspjeha. Onom tko je zaposlen izvan poljoprivrednog gospodarstva, a ujedno je i informiran o natječajima, ovo neće predstavljati problem. Većina ljudi u ruralnim sredinama je nezaposlena i njima je potrebna ovakva pomoć, no oni su često neinformirani o prednostima i pozitivnim stranama podmjere. Ono što ih sprječava je nesklonost preuzimanja rizika. Poljoprivrednik može imati dobru viziju, misiju i volju za rad, ali ako nema vlastitih sredstava prevladava strah i on se neće odlučiti na aktivnost. Do ove spoznaje došli smo i putem anketnog upitnika pri čemu su poljoprivrednici kao najvažnije razloge sprječavanja uvođenja nepoljoprivrednih djelatnosti naveli nedostatak financijskih sredstava (13,1%), nedostatak vremena (9,3%) te nedovoljno poznavanje propisa i procedura (8,4%).

7. RASPRAVA

Rezultati anketnog istraživanja pokazali su da 47% poljoprivrednika nije upoznato s podmjerom 6.2. „Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima“ dok je istovremeno 77% ispitanih poljoprivrednika zainteresirano za razvijanje nepoljoprivredne djelatnosti na svom gospodarstvu. Upravo slaba upoznatost poljoprivrednika te njihova velika zainteresiranost za pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti ukazuju na potrebu snažnije promocije podmjere 6.2. kako bi se potaklo više prijava za natječaj te ostavili ciljevi podmjere te ciljevi Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske.

U anketnom istraživanju povećanje i stabilnost prihoda poljoprivrednog gospodarstva ističe se kao najvažniji razlog za uvođenje nepoljoprivrednih djelatnosti. Približno 60% poljoprivrednika smatra kako bi diversifikacija doprinijela financijskoj sigurnosti pojedinca i njegove obitelji. Da je povećanje i stabilnost dohotka među najvažnijim razlozima za uvođenja diversifikacije u poslovanje poljoprivrednog gospodarstva potkrepljuju i brojni drugi autori, a među njima i Davis i Pearce (2000.) čije je istraživanje provedeno u centralnoj i istočnoj Europi.

Chaplin i sur. (2004.) koji su proveli istraživanje u tri srednjoeurpske zemlje (Poljska, Češka i Mađarska) dokazali su kako nepoljoprivredne aktivnosti dovode do viših prihoda kućanstva. Zanetti i sur. (2022.) svojim istraživanjem potvrđuju da gospodarstva s dugoročnim strategijama diversifikacije postižu bolje gospodarske rezultate. Naime, diversificirana gospodarstva pokazuju veću otpornost pri suočavanju s raznim krizama jer pretvaraju lokalne resurse u kreativne inovacije čime se bolje prilagođavaju u slučaju nevolja. Autori su svojim istraživanjem talijanskih gospodarstava u vrijeme Covid-19 pandemije dokazali znatno veću otpornost diversificiranih negoli specijaliziranih gospodarstava.

Uloga podmjere 6.2. u pokretanju nepoljoprivrednih djelatnosti je značajna. Pokretanjem nepoljoprivrednih djelatnosti stabiliziraju se i povećavaju prihodi jer se stvaraju prihodi koji su neovisni o poljoprivrednom prihodu koji je sam po sebi nestabilan odnosno jako sklon riziku poput bolesti životinja i biljaka, prirodnih katastrofa i nepovoljnih vremenskih uvjeta (Augère-Granier, 2016.). Ova podmjera igra ključnu ulogu jer je povećanje dohotka najvažnija odrednica povećanja održivosti poljoprivrednih gospodarstava u ekonomskom pogledu (Smędzik-Ambroży i sur., 2021.). Prema Eretovi i Jančáku (2017.) koji su analizirali stupanj diversifikacije u Češkoj Republici, povećanje dohotka bilo je posebno značajno za područja s manje povoljnim uvjetima za poljoprivrednu proizvodnju. Nepoljoprivredne djelatnosti uvelike su pomogle pokriti financijski gubitak koji je proizašao iz poljoprivredne proizvodnje. Navedeno je u suglasju s bodovanjem kriterija lokacije ulaganja u kojem Ministarstvo poljoprivrede dodjeljuje dodatne bodove gospodarstvima koje imaju sjedište u Brdsko-planinskim područjima i otocima.

U anketnom istraživanju osim povećanja prihoda poljoprivrednici kao najvažnije razloge poljoprivrednici navode i obogaćenje ponude poljoprivrednog gospodarstva (42,1%) te zapošljavanje članova domaćinstva (29%). To potkrepljuju i istraživanja Chaplin i sur. (2004.) i Augère-Granier (2016.) koji potvrđuju kako je prednost diversifikacije bolje iskorištavanje fizičkih resurse i karakteristika gospodarstva te vještina i/ili znanja članova obitelji.

Također, dostupnost financijskih sredstava putem fondova Europske unije prema ispitanim poljoprivrednicima je među glavnim razlozima za uvođenje nepoljoprivrednih djelatnosti na gospodarstvo (36,4%). Sufinanciranjem nepoljoprivrednih djelatnosti smanjuje se rizičnost poslovanja. Ovo potkrepljuje zaključke intervjuirane korisnice podmjere 6.2. Helene Bogdanić koja tvrdi „da bi se rijetko koji poljoprivrednik samostalno odvažio za financiranje nepoljoprivrednih djelatnosti posebice ako je prethodno nezaposlen“. Helena se, kao ni ostali poljoprivrednici, ne bi odvažila na vlastiti angažman uspostavljanja projekta zbog financijskih rizika.

Chaplin i sur. (2004.). u svom istraživanju navode kako su među najvažnijim proaktivnim politikama za poticanje diversifikacije upravo financijske mjere, a najkritičnija od njih je osiguranje početnog kapitala za pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti. Prema istraživanju autora nedostatak kapitala ili kredita predstavlja drugu najvažniju prepreku, a ističu ga 60% poljskih, 67% čeških i odnosno 93% mađarskih poduzoraka. U skladu s tim nedostatan kapital i nedostatak raspoloživih kredita sprječavaju diversifikaciju. Da je nedostatak financijskih sredstava među najznačajnijim preprekama za uspostavljanje nepoljoprivrednih djelatnosti potvrđuju i Davis i Pearce (2000.) koji u svom istraživanju utvrđuju pozitivnu korelaciju između kreditnih i financijskih usluga i diversifikacije nepoljoprivrednih aktivnosti. Financijska sredstva čine proces diversifikacije izvedljivijim i manje rizičnim. Eretova i Jančák (2017.) tvrde kako su obiteljska poljoprivredna gospodarstva više specijalizirana od ostalih poljoprivrednih subjekata te teže uvode diversifikaciju kao poslovnu praksu jer ih ograničava udio vlastitog kapitala tj. teže dobivaju strani kapital. Ona pokazuju i veću ovisnost o subvencijama što nije slučaj kod pravnih osoba.

Prema anketnom istraživanju ostali razlozi za neuvođenje nepoljoprivrednih djelatnosti su i nedostatak vremena (9,3%) te nepoznavanje propisa i procedura (8,4%). Helena ističe kako su poljoprivrednici preokupirani poljoprivrednom proizvodnjom te slabo informatički pismeni da bi se prijavili na natječaje Europske unije. U tome im uvelike pomažu konzultanti koji su zaduženi za njihovo informiranje o projektima i natjecajima te zaduženi za pisanje poslovnog plana.

Istraživanje Chaplin i sur. (2004.) navodi želju za fokusiranjem isključivo na poljoprivredu kao najvažniji razlog zašto poduzeća ne uvode nepoljoprivredne djelatnosti na gospodarstvo. Taj razlog značajan je za 78% poljskih, 79% čeških odnosno 61% mađarskih ispitanika.

Što se tiče diversifikacije kao poslovne prakse situacija u Europskoj Uniji je poprilično različita. U pojedinim je državama ona uobičajena, dok je u drugim državama gotovo nepostojeća. Prema Eurostat-ovoj anketi o strukturi poljoprivrednih gospodarstava iz 2010. godine, diversifikacijom se bavi otprilike svaki treći poljoprivrednik, a 77% njih provodi više vremena na drugoj, isplativijoj djelatnosti nego na poljoprivredi. Godine 2013. diversifikaciju kao poslovnu praksu provelo je 5,2% poljoprivrednih gospodarstava u Europskoj Uniji. Zemlje s najvećim udjelom diversifikacije bile su Danska (52%), Austrija (37,3%), Švedska (33,8%), Njemačka (31%) i Finska (26%). Udio manji od 5%, imale su Italija, Poljska, Malta, Španjolska, Grčka, Bugarska, Rumunjska, Cipar i Litva (Augère-Granier, 2016.).

Prema anketnom istraživanju od svih oblika nepoljoprivrednih djelatnosti poljoprivrednici su najzainteresiraniji za turizam. Iste zaključke izveo je u svom istraživanju i Devčić (2022.) koji naznačuje kako poljoprivrednici u Republici Hrvatskoj posjeduju određene nekretnine na svom gospodarstvu koje mogu i žele prenamijeniti za turističke djelatnosti. Nakon turizma poljoprivrednici su najviše zainteresirani za preradu i/ili marketing i/ili izravna prodaja proizvoda te zatim za usluge u ruralnim područjima. Poljoprivrednici su najmanje zainteresirani za tradicijske i umjetničke obrte na svom gospodarstvu.

Dobiveni rezultati ne podudaraju se sa sektorskim kriterijima bodovanja sukladno uvjetima drugog natječaja za tip operacije 6.2.1. iz 2020. godine. Prema natječajnim uvjetima najveći broj bodova odnosno najveću prednost u rangiranju projektnih prijava ostvarila su ulaganja u djelatnosti prerade gdje korisnici ostvaruju 25 bodova. Prednost u rangiranju ulaganja koja uključuju preradu razumljiva je želja Ministarstva poljoprivrede jer prerada stvara veću dodanu vrijednost od turističkih usluga. Prema sudionici intervjua, Heleni Bogdanić, prednost u rangiranju ulaganja zasigurno ne bi trebala pripasti ruralnom turizmu, jer sudionica smatra da je trenutno u Republici Hrvatskoj turistička ponuda na vrlo visokoj razini dok je poljoprivredna proizvodnja na vrlo niskoj razini zbog čega je potrebno da ju Ministarstvo poljoprivrede potiče. Bodovne pragove za ostale sektore djelatnosti sudionica intervjua smatra opravdanima.

Projekti s ulaganjima u uslužne djelatnosti ostvaruju 20 bodova, dok su ulaganja u turizam u ruralnom području ostvarila 15 bodova, a tradicijskih i umjetničkih obrti 10 bodova. Jedino se kod ulaganja u pokretanje tradicijskih i umjetničkih obrta podudaraju najmanja alokacija bodova prema natječajnim uvjetima i najmanja zainteresiranost poljoprivrednika prema anketnom istraživanju.

Eretova i Jančák (2017.) smatraju da su turizam u ruralnom području te tradicijski i umjetnički obrti nepoljoprivredne djelatnosti koje bi bile pogodne za obiteljska poljoprivredna gospodarstva zbog njihovog karaktera i individualnog pristupa kupcu. Autori potkrepljuju Helenina razmišljanja o važnosti prerade za gospodarstvo države. Autori smatraju kako prerada proizvoda posjeduje veliki potencijal i da je značajna za poticanje poljoprivredne proizvodnje i lokalnog marketinga. Smatraju kako je izvoz primarnih poljoprivrednih proizvoda iz zemlje, a uvoz prerađenih proizvoda tj. proizvoda više vrijednosti loša praksa. Prerodom proizvoda u Češkoj danas se bavi svega 4,5% svih poduzeća.

U Češkoj Republici, 2013. godine 19% posjeda bavilo se nekom diversificirajućom djelatnošću što je blizu razine diversifikacije u zapadnoeuropskim i sjevernoeuropskim zemljama. Najznačajniji sektor nepoljoprivrednih djelatnosti bile su usluge u ruralnim područjima, zatim sektor prerade i/ili marketinga i/ili izravne prodaje proizvoda, turizam u ruralnom području te naposljetku sektor tradicijskih i umjetničkih obrta. Turizam u ruralnom području nije dovoljno razvijen zbog niske razine povezanosti usluga, turističke infrastrukture i tradicije koja nedostaje (Eretova i Jančák, 2017.).

Turizam i usluge u ruralnom područjima bile su zastupljenije u područjima s nepovoljnim prirodnim uvjeti gdje gospodarstva imaju slabu korist od poljoprivredne proizvodnje, a mogu imati veliku korist od svog položaja i kvalitete okoliša. S druge strane, prerada proizvoda tipična je za regije koje se više fokusiraju na primarnu poljoprivredu proizvodnju (Eretova i Jančák, 2017.).

Prema istraživanju Chaplin i sur. (2004.) u tri srednjoeuropske zemlje, najzastupljeniji sektor nepoljoprivrednih djelatnosti bile su usluge u ruralnom prostoru. Slabo razvijeni sektori bili su prerada i turizam u ruralnom području. Najzastupljenija nepoljoprivredna djelatnost u Italiji je turizam u ruralnom području s udjelom od visokih 97%. U slučaju Italije diversificirana poljoprivredna gospodarstva, posebno ona s agroturističkom ponudom veoma su značajna za budućnost teritorijalnih područja na kojima djeluju (Zanetti i sur., 2022.).

Agroturizam je značajan jer donosi dodatnu vrijednost poljoprivrednoj proizvodnji. Omogućava promidžbu zemljopisnog položaja i imanja te povećava izravnu prodaju proizvoda na gospodarstvu. Neka su gospodarstva posebno prilagodili svoju proizvodnju agroturizmu, a za primjer navodimo Francusku gdje se seoski turizam često povezuje s uzgojem ovaca i koza u planinskim područjima. Važnost agroturizma u određenim zemljama Europske unije pokazuje i Popis poljoprivrede iz 2010. koji je proveo Eurostat u zemljama poput Francuske, Irske, Italije, Nizozemske, Poljske, Španjolske i Ujedinjenog Kraljevstva (Marin i sur., 2013.).

Zajednička poljoprivredna politika zajedno s državnim i lokalnim politikama i propisima igra vrlo relevantnu ulogu u poticanju diversifikacije. Politike ruralnog razvoja Europske Unije danas su nužan uvjet za razvoj poljoprivrednih gospodarstava i ruralnog prostora (Henke i Vanni, 2017.). Prema autorima negativne strane koje poljoprivrednici vide u Programu ruralnog razvoja jesu složenost natječaja, nedostatak fleksibilnosti i administrativna opterećenja. Ove probleme navodi i sudionica intervjua Helena. Međutim prijava na natječaje ruralnog razvoja ovisi i o samoj proaktivnosti poljoprivrednika. Henke i Vanni (2017.) u istraživanju otkrivaju da su se pojedini ispitivani poljoprivrednici odlučili prijaviti samo za izravna plaćanja te razvili nepoljoprivredne djelatnosti bez sufinanciranja putem europskih projekata, dok su ostali poljoprivrednici smatrali su da su mjere politike ruralnog razvoja jedan od glavnih pokretača diverzifikacije njihovog gospodarstva.

Prema Smędzik-Ambroży i sur. (2021.) podmjera 6.2. ima dvije glavne prednosti. Ona financira vrlo potrebne aktivnosti te privlači dobro napisane projekte gdje se ističe vrlo važna uloga konzultanata. U drugu ruku, Chaplin i sur. (2004.) ne vide svijetlu budućnost ove podmjere. Razina diversifikacije u analiziranim zemljama (Poljska, Češka i Mađarska) relativno je mala te autori smatraju da diversifikacija poljoprivrednih poduzeća vjerojatno neće stvoriti dovoljno novih radnih mjesta za rješavanje problema visoke ruralne nezaposlenosti. Također istraživanjem se dolazi do zaključka kako će se sklonost prema diversifikaciji smanjiti ako se povećaju potpore poljoprivrednim cijenama te uvedu izravna plaćanja i obrnuto.

U Rumunjskoj podmjera 6.2. pokazala je pozitivne rezultate. U sklopu razvojnog programa 2014. – 2020. ovom podmjerom financirana su 1924 projekta od kojih je 56% projekata bilo u sektoru pružatelja usluga, 26% u sektoru turizma u ruralnom prostoru, 12% u sektoru prerade i/ili marketinga i/ili izravne prodaje i 6% u sektoru tradicijskih i umjetničkih obrta. Sveukupno je podmjerom otvoreno 2199 novih radnih mjesta, ponajviše u sektoru uslugama, zatim turizmu, preradi te tradicijskim i umjetničkim obrtima.

Više od 50% projekata (53%) provedeno je u normalnim područjima, 22% u planinskim područjima, 20% u područjima značajnih ograničenja (na primjer, područja s prirodnim ograničenjima kao što je suša) te svega 5% u područjima s posebnim ograničenjima. Podmjera 6.2. u Rumunjskoj razvila je ruralno poduzetništvo tako što je doprinijela stvaranju novih mikro poduzeća (36%) koja su stvorila 44 % novih radnih mjesta. U odnosu na stanje prije intervencije podmjere, broj radnih mjesta se značajno povećao. Više od 80% korisnika ovom je podmjerom otvorilo oko dva nova radna mjesta (Puie, 2020.).

Za potrebe daljnjih istraživanja potrebno je istražiti mikroregionalnu razinu diversifikacije koja je vrlo ograničena u Republici Hrvatskoj. Glavno ograničenje ovog istraživanja je dostupnost podataka i njihova usporedivost.

8. ZAKLJUČAK

Podmjera 6.2. „Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima“ Programa ruralnog razvoja zadužena je za financiranje pokretanja nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnom prostoru. Prema definiciji, diversifikaciju poljoprivrednih gospodarstava možemo shvatiti kao provođenje novih dohodovnih aktivnosti na poljoprivrednim gospodarstvima koje se javljaju kao dopuna njihove osnovne, primarne djelatnosti - poljoprivrede. Diversifikacija dovodi do stvaranja novih radnih mjesta, očuvanja ruralnog stanovništva i ruralnih područja.

Podmjera 6.2. namijenjena je financiranju ulaganja u četiri prihvatljiva sektora: prerada i/ili marketing i/ili izravna prodaja proizvoda, usluge u ruralnim područjima, tradicijski i umjetnički obrti i turizam u ruralnom području. Prema anketnom istraživanju većina poljoprivrednika zainteresirana je za pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti na svom gospodarstvu, ponajviše za turizam u ruralnom području, a najmanje za tradicijske i umjetničke obrte. Najvažniji razlozi za uvođenje nepoljoprivrednih djelatnosti su povećanje prihoda OPG-a, obogaćivanje ponude OPG-a te dostupnost financijskih sredstava iz fondova Europske unije. Najvažniji razlozi neuvođenja nepoljoprivrednih djelatnosti su nedostatak financijskih sredstava, nedostatak vremena te nepoznavanje propisa i procedura. Boljom informiranosti poljoprivrednika o podmjeri 6.2. te njezinim pravilima, procedurama i kriterijima bodovanja postigla bi veća zainteresiranost poljoprivrednika.

Realni, stvarni doprinos ove mjere razvoju ruralnog područja u Hrvatskoj teško je procijeniti u kratkom vremenskom periodu. Objektivno mjerenje uspješnosti korisnika i doprinos njihovih projekata povećanju ruralnog dohotka i ruralne zaposlenosti bit će moguće tek po okončanju petogodišnjeg razdoblja od realizacije svih projektnih obaveza, kada će se moći utvrditi udio onih koji će nastaviti svoje poslovanje i bez financijske potpore iz javnih izvora.

LITERATURA

1. Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju (2022.). Dostupno na: <https://www.apprrr.hr/> (preuzeto: 13.7.2022.)
2. AUGÈRE-GRANIER, M.-L., (2016.). Farm diversification in the EU, EPRS: European Parliamentary Research Service. Retrieved.
3. Chaplin, H., Davidova, S., & Gorton, M. (2004.). Agricultural adjustment and the diversification of farm households and corporate farms in Central Europe. *Journal of rural studies*, 20(1), 61-77.
4. Čagalj, M., Ivanković, M., Dulčić, Ž., Grgić, I. i Paštar, M. (2021.). Tipologija ruralnog prostora Republike Hrvatske s posebnim osvrtom na Splitsko-dalmatinsku županiju. *Agroeconomia Croatica*, 11 (1), 93-103.
5. Davis, Junior and Pearce, Douglas (2000.). *The rural non-farm economy in Central and Eastern Europe*. Discussion Paper. Natural Resources Institute, Chatham, UK.
6. Devčić, A. (2022.). Pregled kriterija i investicija u nepoljoprivredne djelatnosti kroz Program ruralnog razvoja RH 2014.–2022. *ET²eR–ekonomija, turizam, telekomunikacije i računarstvo*, 4(1), 15-21.
7. Eretová, V., & Jančák, V. (2017.). The past, present and future of diversification of agricultural holdings in Czechia. *AUC GEOGRAPHICA*, 52(1), 27-37.
8. Europska komisija (2015.). Okvir za nadzor i evaluaciju zajedničke poljoprivredne politike za razdoblje 2014.-2020.
9. Europska komisija (2022.). Službena web stranica. Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/index_hr (preuzeto: 01.08.2022.)
10. Europski parlament (2022.). Instrumenti ZPP-a i njihove reforme. Dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/107/instrumenti-zpp-a-i-njihove-reforme> (preuzeto: 01.08.2022.)
11. Europski strukturni i investicijski fondovi (2022.). Dostupno na: <https://strukturnifondovi.hr/eu-fondovi/esi-fondovi-2014-2020/program-ruralnog-razvoja-2014-2020/> (preuzeto: 01.08.2022.)
12. Eurostat (2022.). Methodological manual on territorial typologies, 2018 edition. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/9507230/KS-GQ-18-008-EN-N.pdf/a275fd66-b56b-4ace-8666-f39754ede66b> (preuzeto: 02.08.2022.)

13. Eurostat (2022.). Applying the Degree of Urbanisation, 2021 edition. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/12519999/KS-02-20-499-EN-N.pdf/0d412b58-046f-750b-0f48-7134f1a3a4c2> (preuzeto: 02.08.2022.)
14. Hadelan, L., Šakić Bobić, B., Mikuš, O., & Zrakić Sušac, M. (2019.). POVEZANOST DIVERSIFIKACIJE POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTAVA I SOCIOEKONOMSKIH POKAZATELJA. *Ekonomika misao i praksa*, (2), 515-531.
15. Henke, R., & Vanni, F. (2017.). Drivers of on-farm diversification in the Italian peri-urban agriculture. *Italian Review of Agricultural Economics*, 72(1), 79-100.
16. Jurišić, Ž. (2014.). Hrvatska poljoprivreda u zajedničkoj poljoprivrednoj politici Europske unije: sadašnjost i sutrašnjica. *Civitas Crisiensis: radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad Koprivničko-križevačke županije u Križevcima*, 1(1), 207-221.
17. Kesner-Škreb, M. (2008.). Zajednička poljoprivredna politika Europske unije. *Financijska teorija i praksa*, 32(4), 543-545.
18. Kordić, T. (2019.). *Mladi poljoprivrednici* (Doctoral dissertation, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek. Faculty of Agrobiotechnical Sciences Osijek. DEPARTMENT FOR AGROECONOMICS.)
19. Marin, D., Petroman, C., Petroman, I., Băflan, I., Ciolac, R., Dincu, A. M., ... & Lozici, A. (2013.). The role of non-agricultural activities in rural area development. *Lucrări Științifice Management Agricol*, 15(4), 77.
20. Mikuš, O., Ramani, D. i Franić, R. (2010.). SMJERNICE ZAJEDNIČKE POLJOPRIVREDNE POLITIKE EUROPSKE UNIJE NAKON 2013. GODINE. *Agronomski glasnik*, 72 (6), 345-358.
21. Mikuš, O., Rukavina, J., Hadelan, L., Jež Rogelj, M. i Kovačiček, T. (2019.). Regionalne specifičnosti apsorpcije sredstava iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR). *Agroeconomia Croatica*, 9 (1), 39-48.
22. Ministarstvo poljoprivrede (2020.). Godišnje izvješće o stanju poljoprivrede u 2020. Dostupno na: https://poljoprivreda.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/poljoprivredna_politika/zeleno_izvjesce/2021_12_15_Zeleno2020_isp.pdf (preuzeto: 20.06.2022.)
23. Program ruralnog razvoja (2022.). Službena web stranica: Dostupno na: <https://ruralnirazvoj.hr/> (preuzeto: 01.09.2022.)

24. Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. – 2020 (2022.). Dostupno na: <https://ruralnirazvoj.hr/files/documents/Program-ruralnog-razvoja-Republike-Hrvatske-za-razdoblje-2014.-2020.-ver.-5.3.pdf> (preuzeto: 17.08.2022.)
25. Puie, F. R. (2020.). The role of European funds in developing and sustaining rural entrepreneurship in Romania. In *Proceedings of the International Conference on Business Excellence* (Vol. 14, No. 1, pp. 134-148).
26. Rukavina, J. (2019.). *Regionalne specifičnosti apsorpcije sredstava iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Agriculture. Department of Agricultural Economics and Rural Development).
27. Sente, B. (2020.). *Metodologija prijave projekta „Uzgoj i prodaja jagoda “na natječaj Programa ruralnog razvoja, Mjera 6.1. 1.–Potpora mladim poljoprivrednicima* (Doctoral dissertation, The University of Applied Sciences Baltazar Zapešić. Chair of Economics, Management and Marketing).
28. Smędzik-Ambroży, K., Matuszczak, A., Kata, R., & Kułyk, P. (2021.). The Relationship of Agricultural and Non-Agricultural Income and Its Variability in Regard to Farms in the European Union Countries. *Agriculture*, 11(3), 196.
29. Vușca, C., Luca, ID, Micula, IA, i Chereji, AI (2021.). VAŽNOST FINANCIRANJA USPOSTAVE NEPOLJOPRIVREDNIH DJELATNOSTI U RURALNIM PODRUČJIMA KROZ PPRR. *Agricultural Management/Lucrari Stiintifice Seria I, Management Agricol* , 23 (3).
30. Zanetti, B., Verrascina, M., Licciardo, F., & Gargano, G. (2022.). Agritourism and Farms Diversification in Italy: What Have We Learnt from COVID-19?. *Land*, 11(8), 1215.
31. Znaor, D. (2009.). Hrvatska poljoprivreda ususret i nasuprot klimatskim promjenama. *Round table „Sigurnost proizvodnje i opskrbe hranom u post-Kyoto periodu “Zagreb, December, 15.*

PRILOG 1: Anketni upitnik

ANKETNI UPITNIK: Zainteresiranost poljoprivrednika za pojedine oblike nepoljoprivrednih djelatnosti u sklopu podmjere 6.2. Programa ruralnog razvoja

Poštovani!

Studentica sam druge godine diplomskog studija na Agronomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Za potrebe diplomskog rada provodim anketno ispitivanje o zainteresiranosti poljoprivrednika za pojedine oblike nepoljoprivrednih djelatnosti u sklopu podmjere 6.2. Anketa je u potpunosti anonimna te će se svi prikupljeni podaci koristiti isključivo za potrebe istraživanja.

Sudjelovanje u anketi traje oko 1-5 minuta.

Hvala na suradnji!

Josipa Marinović

1. Jeste li upoznati s podmjerom 6.2. iz Programa ruralnog razvoja?*

- a) Da
- b) Ne

2. Koja je vaša osnovna poljoprivredna proizvodnja?*

- a) ratarstvo
- b) stočarstvo
- c) voćarstvo/vinogradarstvo
- d) povrćarstvo
- e) cvjećarstvo
- f) pčelarstvo
- g) Ostalo:

3. Jeste li na svom OPG-u zainteresirani razvijati i neke nepoljoprivredne djelatnosti (prerada, turizam, uslužne djelatnosti i sl.)?*

- a) Da
- b) Ne
- c) Ne znam

4. Ako ste zainteresirani za nepoljoprivredne djelatnosti, koji su najvažniji razlozi tomu (odaberite do 3 najvažnija razloga)?*

- a) povećanje prihoda OPG-a,
- b) obogaćivanje ponude OPG-a
- c) smanjenje rizika u poslovanju
- d) zapošljavanje članova domaćinstva
- e) bolje iskorištavanje slobodnog vremena
- f) dostupnost sufinanciranja iz europskih fondova
- g) Ostalo:

5. Ako niste zainteresirani ili niste sigurni za razvijanje nepoljoprivrednih djelatnosti, koji su najvažniji razlozi tomu (odaberite do 3 najvažnija razloga)?*

- a) dodatni rizici
- b) nepoznavanje propisa i procedura
- c) nedostatak financijskih sredstava
- d) nedostatak vremena
- e) nedovoljna stručna znanje i vještine
- f) porezne obaveze i slično
- g) misao da se projekt u konačnici neće isplatiti
- h) ne zanima me
- i) Ostalo:

6. U sljedećim izjavama zaokružite svoj stupanj zainteresiranosti za pojedini sektor nepoljoprivrednih djelatnosti* (1- Uopće nisam zainteresiran/a, 5- U potpunosti sam zainteresiran/a).

a) prerada i/ili marketing i/ili izravna prodaja proizvoda	1	2	3	4	5
b) usluge u ruralnim područjima	1	2	3	4	5
c) tradicijski i umjetnički obrti	1	2	3	4	5
d) turizam u ruralnom području	1	2	3	4	5

7. Spol*

- a) Muško
- b) Žensko

8. Dobna skupina*

- a) do 30 godina
- b) 31 - 40 godina
- c) 41-50 godina
- d) 51-60 godina
- e) 61 i više godina

9. Školska sprema*

- a) Osnovna škola
- b) Srednja škola
- c) Viša i visoka škola
- d) Magisterij, doktorat

10. Iz koje ste županije?*

- a) Bjelovarsko-bilogorska
- b) Brodsko-posavska
- c) Dubrovačko-neretvanska
- d) Grad Zagreb
- e) Istarska

- f) Karlovačka
- g) Koprivničko-križevačka
- h) Krapinsko-zagorska
- i) Ličko-senjska
- j) Međimurska
- k) Osječko-baranjska
- l) Požeško-slavonska
- m) Primorsko-goranska
- n) Sisačko-moslavačka
- o) Splitsko-dalmatinska
- p) Šibensko-kninska
- q) Varaždinska
- r) Virovitičko-podravska
- s) Vukovarsko-srijemska
- t) Zadarska
- u) Zagrebačka

PRILOG 2: Pitanja za dubinski intervju

1. Molimo vas da ukratko opišete svoj projekt. Za koju diversificiranu aktivnost ste se vi odlučili i zašto? Je li vam potpora iz EU fonda bila dovoljna za ukupni projekt?
2. Je li prijava na natječaj za operaciju 6.2.1. „Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti“ bila kompleksna? Jeste li tijekom prijave nailazili na probleme te ako da, koji Vam je dio natječaja stvarao najviše problema?
3. Jeste i imali pomoć prilikom pisanja natječajnog projekta? Jeste li ga napisali sami ili ste koristili uslugu stručnjaka? Kako ste zadovoljni suradnjom s konzultantima? Jesi li cijene njihovih usluga prihvatljive?
4. Biste li se odvažili na vaš projekt u vlastitom angažmanu, tj. bez EU financiranja?

5. Smatrate li da je pomoć stručnjaka neophodna za prijavu na natječaj projekata pisanje natječaja Europske Unije?

6. Koje su po Vama dobre, a koje loše strane natječaja za operaciju 6.2.1.?

7. Što mislite o bodovanju projektnih prijava vezano uz područje ulaganja? Npr., na posljednjem natječaju bodovanje je bilo sljedeće:

- Prerada i izravna prodaja – 25 bodova
- Pružanja usluga u ruralnim područjima (npr. pružanje usluga poljoprivrednom mehanizacijom) – 20 bodova
- Turizam u ruralnom području – 15 bodova
- Tradicijski i umjetnički obrti – 10 bodova

Je li ovakvo bodovanje opravdano? Treba li prednost dati turizmu? Je li ruralni turizam važniji za razvoj ruralnih područja od prerade?

8. Što mislite o bodovanju projektnih prijava vezano uz ekonomsku veličinu prijavitelja? Na proteklom natječaju najviše bodova dobivala su velika gospodarstva (Ekonomska veličina iznad 15.000 EUR-a) a najmanje mala gospodarstva (do 4.000 eura). Je li to opravdano?

9. Što mislite o jednom od uvjeta mjere 6.2.1. da kod prerade izlazni proizvod mora biti »nepoljoprivredni proizvod« što znači da nije prihvatljiva npr. proizvodnja pekmeza od šljiva, rakije ili mesnih prerađevina?

10. Koje biste promijene predložili za buduće natječaje operacije 6.2.1.?

11. Jesu li mjere kojima se financiraju nepoljoprivredne djelatnosti u ruralnom prostoru (npr. školski vrtići, frizerski saloni, turističke usluge, izgradnja cesti) važniji za razvoj vašeg područja od mjera za isključivo poljoprivredne svrhe?

12. Je li administracija (zakonska regulativa) oko prerade i drugih dopunskih djelatnosti OPG-a zahtjevnija? Koje ste sve dozvole trebali isposlovati za svoje poslovanje?

13. Mislite li da su poljoprivrednici dovoljno upoznati s mogućnostima financiranja njihovih projekata iz EU fondova? Koji su im glavni izvori za ovakve informacije?

14. Smatrate li da su aktivnosti navedene u natječaju u skladu s potrebama ljudi u ruralnim područjima?

15. Smatrate li da natječaji ove vrste (podupiranje nepoljoprivrednih djelatnosti i drugih dopunskih djelatnosti) mogu doprinijeti boljitku ruralnih sredina U Republici Hrvatskoj? Jesu li prosječna poljoprivredna gospodarstva u RH sposobna baviti se dopunskim djelatnostima?

ŽIVOTOPIS

Josipa Marinović rođena je 16. listopada 1997. godine u Benkovcu. Osnovnu školu završava u Benkovcu, a srednju školu u Zadru u Gimnaziji Franje Petrića. Preddiplomski smjer Agrarna ekonomika upisuje 2016. godine na Agronomski fakultet u Zagrebu. Tijekom studija dodatnu edukaciju postiže na Czech University of Life Sciences Prague (CULS) u Pragu, Republika Češka kroz Erasmus + studijski boravak. Tijekom studija dva puta je dobila STEM stipendiju za odličan uspjeh koje dodjeljuje Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Smjer završava 2019. godine obranom završnog rada na temu: „Empirijsko određivanje cijene ekoloških jaja pomoću ispitivanja potrošača“. Završetkom preddiplomskog studija stječe pohvalu Cum laude za odličan akademski uspjeh. Te iste godine paralelno upisuje diplomski studij Agrobiznis i ruralni razvitak na Agronomskom fakultetu u Zagrebu te integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij Poslovne ekonomije na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu. Godine 2022. upisuje diplomski smjer Financije. Od stranih jezika, koristi se engleskim, talijanskim i španjolskim jezikom. Vrlo dobro poznaje rad MS Office paketa (Word, Excel, Powerpoint) te se vrlo dobro koristi društvenim mrežama. Uz redovito studiranje sudjeluje u brojnim udrugama, kako u studentskim tako i u građanskim, sudjeluje na Erasmus + projektima te se bavi raznim poslovima gdje usavršava svoje komunikacijske i organizacijske vještine.